

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

**KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ
ANTROPOLOGIE**

DLUHÝ SENIORŮ V OBČANSKÉ PORADNĚ HAVÍŘOV

Bakalářská práce

Obor studia: Sociální práce (SOCPR)

Autor: Jana Nedělová, DiS.

Vedoucí práce: doc. PhDr. Dana Sýkorová, Ph.D

Olomouc 2018

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „*Dluhy seniorů v Občanské poradně Havířov*“ vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne 23.3.2018

Podpis

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji paní doc. PhDr. Daně Sýkorové, PhD., za cenné rady a metodické vedení při zpracování mé bakalářské práce. Děkuji také zaměstnancům, bývalým spolupracovníkům v Občanské poradně Havířov, že jsem mohla zpracovat jejich data.

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
NEDĚLOVÁ Jana DiS.	Studentská 1126, Havířov	F140493

TÉMA ČESKY:

Dluhy seniorů v Občanské poradně Havířov

TÉMA ANGLICKY:

Debts of senior citizens in Citizen's Advice Bureau in Havířov

VEDOUcí PRÁCE:

doc. PhDr. Dana Sýkorová, Ph.D. - KSA

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

A. Cíl práce: Analyzovat různé aspekty zadlužení seniorů a jejich životní situace.

B. Konkretizace cíle a předmětu práce (včetně zdůvodnění): Diplomantka bude zjišťovat důvody zadlužení seniorů, jeho důsledky a způsoby, jimiž se starší lidé vyrovnávají se situací zadlužení. Bude se snažit postihnout rozdíly mezi seniory na základě věku, genderu aj. sociodemografických znaků, popř. fáze řešení dluhové krize.

C. Návrh postupu řešení (metodika): Těžištěm diplomové práce bude empirický výzkum založený na aplikaci kvantitativního výzkumu, konkrétně obsahové analýzy záznamových archů klientů Občanské poradny Havířov za období posledních pěti let.

D. Harmonogram práce:

Četba literatury vztahující se k tématu diplomové práce. T: Průběžně. (Diplomantka předloží seznam prostudované literatury nejpozději 31. 5. 2016.)

Vypracování osnovy DP. T: 31. 5. 2016

Zpracování výzkumného projektu. T: 30. 6. 2016

Realizace sběru dat, analýza a interpretace. T: září listopad 2016.

Zpracování jednotlivých kapitol DP. T: 15. 2. 2017 (Diplomantka bude od počátku ledna 2017 postupně předkládat jednotlivé kapitoly vedoucí práce).

Termín odevzdání kompletní DP vedoucí práce: 15. 2. 2017

Termín odevzdání finální verze DP: 31. 3. 2017

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

Horváthová, Z., Petrášková, V. 2010. Vybrané kapitoly z finanční gramotnosti. České Budějovice: Jihočeská univerzita.

Sýkorová, D., Nytra, G., Tichá, I. 2014. Bydlení v kontextu chudoby a stáří. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.

Sýkorová, D. 2007. Autonomie ve stáří. Kapitoly z gerontosociologie. Praha: Sociologické nakladatelství Slon.

Vágnerová, M. 2007. Vývojová psychologie II: dospělost a stáří. Praha: Karolinum.

Čevela, R., Kalvach, Z. a L. Čeledová. 2012. Sociální gerontologie: Úvod do problematiky. 1. vyd. Praha: Grada.

Dvořáková, D. a Strítěský D. 2010. Finanční gramotnost jako prevence předlužení občana. [CD]. Praha: Oeconomica.

Haškocová, H. 2012. Sociální gerontologie aneb Senioři mezi námi. 1. vyd., Praha: Galén.

Hendl, J. 2005. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál.

Kociánová, H. 2012. Finanční gramotnost v kostce: aneb co Vás neměl kdo naučit. Olomouc: Anag.

Kolesárová, K. a SAK, P. 2012. Sociologie stáří a seniorů. 1. vyd., Praha: Grada.

Langmeier, J. a Krejčířová, D. 2006. Vývojová psychologie. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada.

Matoušek, O. 2005. Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. 1. vyd. Praha: Portál.

Vybíhal, V., 2011. Slabikář finanční gramotnosti. 2. aktualiz. vyd. Praha: Cofet

Podpis studenta:

Jana Matěš

Datum: *27.4.2016*

Podpis vedoucího práce:

[Handwritten signature]

Datum: *28.4.2016*

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Jana Nedělová, DiS.
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	Sociální práce
Obor obhajoby práce:	Sociální práce
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Dana Sýkorová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2018

Název práce:	Dluhy seniorů v Občanské poradně Havířov
Anotace práce:	V bakalářské práci se věnuji tématu dluhů seniorů, jejich příčin, důsledků a způsobů, jak se mohou senioři se svými závazky vyrovnat. V teoretické části jsem se zaměřila obecně na populaci seniorů, stárnutí a změny, které stáří přináší. V empirické části jsem analyzovala spisovou dokumentaci seniorů, kteří navštívili Občanskou poradnu Havířov v letech 2012 až 2016 a řešili s poradci v občanské poradně své závazky. Zjišťovala jsem příčiny, které vedly k zadlužení seniorů, důsledky zadlužení seniorů a způsoby, jimiž se senioři se svým zadlužením vyrovnali.
Klíčová slova:	stáří, stárnutí, dluhy, příčina zadlužení, důsledek zadlužení, způsob vyrovnání se se zadlužením, občanská poradna, odborné sociální poradenství
Title of Thesis:	Debts of senior citizens in Citizen's Advice Bureau in Havirov
Annotation:	My thesis deals with the elderly citizens' debts and their causes, consequences and possible ways to settle them up. The theoretical part aims to define in a general way the following terms: elderly citizens, aging process and the changes related to it. In the empirical part I analyse records and documents of the elderly citizens who visited the Advisory Centre for Civil Rights in Havirov from 2012 to 2016 and looked for a solution to their debts with specialised consultants. I tried to find the causes which resulted

	in indebtedness of the elderly citizens and the ways those people coped with it, and the consequences of the same.
Keywords:	old age, aging process, debts, the cause of indebtedness, the consequence of indebtedness, the ways to settle up indebtedness, Advisory Centre for Civil Rights, specialized social consultancy
Názvy příloh vázaných v práci:	Výzkumný formulář, záznamový arch občanské poradny, operacionalizace výzkumných hypotéz
Počet literatury a zdrojů:	50
Rozsah práce:	80 s. 92 685(znaků s mezerami)

OBSAH

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ.....	2
PODĚKOVÁNÍ.....	3
OBSAH.....	8
ÚVOD	10
1 STÁŘÍ.....	12
1.1 ZÁKLADNÍ POJMY	12
1.2 STÁŘÍ A STÁRNUTÍ Z HLEDISKA BIOLOGICKÉHO A FYZIOLOGICKÉHO	13
1.3 DEMOGRAFICKÁ SITUACE POPULACE V ČESKÉ REPUBLICE.....	17
1.4 ODCHOD DO STAROBNÍHO DŮCHODU, EKONOMICKÁ ZÁVISLOST	19
1.5 ZÁKONNÝ NÁROK NA STAROBNÍ DŮCHOD	20
1.6 SOCIÁLNÍ STÁRNUTÍ.....	21
1.7 ZTRÁTA SOCIÁLNÍCH KONTAKTŮ, PROFESNÍ ROLE	23
2 CHUDOBA.....	27
2.1 POJEM CHUDOBA	27
2.2 RODINA JAKO ZDROJ POMOCI	29
2.3 RODINA JAKO ZDROJ PROBLÉMŮ	31
2.4 PŘÍJMY SENIORŮ V ČESKÉ REPUBLICE	33
2.5 SOCIÁLNÍ ASPEKTY ZADLUŽENÍ.....	33
2.5.1 <i>Předlužení</i>	34
2.5.2 <i>Prodejní akce</i>	35
3 FORMÁLNÍ SYSTÉM POMOCI SENIORŮM.....	38
3.1 SOCIÁLNÍ SLUŽBY	38
3.2 SOCIÁLNÍ PORADENSTVÍ	42
3.3 DLUHOVÉ PORADENSTVÍ.....	43
3.4 OBČANSKÉ PORADNY V ČESKÉ REPUBLICE	44
4 EMPIRICKÁ ČÁST	47

4.1	SENIŘI V MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI	47
4.1.1	<i>Přijmy seniorů v Moravskoslezském kraji</i>	48
4.1.2	<i>Srážky z důchodu</i>	48
4.1.3	<i>Občanská poradna Havířov</i>	49
4.2	METODIKA VÝZKUMU	50
4.2.1	<i>Výběr tématu, popis výzkumné situace</i>	50
4.2.2	<i>Stanovení výzkumného cíle</i>	51
4.2.3	<i>Výzkumné otázky</i>	51
4.2.4	<i>Hypotézy</i>	51
4.2.5	<i>Metoda a technika výzkumu</i>	53
4.2.6	<i>Výzkumný soubor</i>	54
4.2.7	<i>Postup při sběru dat</i>	56
4.3	ANALÝZA DOKUMENTACE A INTERPRETACE VÝSLEDKU	56
4.3.1	<i>Analýza důvodů zadlužení seniorů podle věku, rodinného stavu a genderu</i>	56
4.3.2	<i>Analýza důsledků zadlužení seniorů podle věku, rodinného stavu a genderu</i>	61
4.3.3	<i>Analýza způsobů, jimiž se seniori se zadlužením vyrovnávají podle věku, rodinného stavu a genderu</i>	65
4.4	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	68
	ZÁVĚR	72
	LITERATURA A ZDROJE	74
	SEZNAM TABULEK	79
	SEZNAM PŘÍLOH	80

ÚVOD

Společnost stárne, hovoří se často v médiích, statistiky jsou výmluvné samy o sobě a společnost se tak zlehka začíná znepokojovat tím, co odborníci popisují již delší dobu. Zvyšuje se počet lidí, kteří potřebují péči, dávky, důchody, a klesá počet lidí, kteří jsou ekonomicky aktivní. Většinová společnost vnímá stáří jako nežádoucí - preferuje se kult mládí, zdraví, flexibility - stáří je přece pomalé, mnohé obtěžující nemocemi, vyplácenými důchody a svými potřebami.

Důvodem, proč jsem si vybrala téma **Dluhy seniorů v Občanské poradně Havířov**, bylo, že v mé profesi poradce v občanské poradně jsem zaznamenávala značný počet dluhových dotazů napříč všemi věkovými kategoriemi uživatelů služby. Situace zadlužených seniorů mě zaujala natolik, že jsem se rozhodla zjistit podrobněji důvody, které vedly k zadlužení seniorů, jejich důsledky a způsoby, jimiž se senioři se svými finančními problémy vyrovnávali.

Bakalářská práce má dvě části: teoretickou a empirickou. V teoretické části seznámím čtenáře se základními pojmy, kterými jsou stáří, stárnutí, senilita. Nezapomenu také na pojem ageismus, který se vyskytuje rovněž v naší společnosti.

V bakalářské práci se budu věnovat demografické situaci populace v České republice, popíši význam období odchodu do důchodu pro seniory, ztrátu sociálních kontaktů a vyšší potřebu rodinné sounáležitosti. Krátce také nastíním postupné změny v proporcích vztahů k rodinným příslušníkům, kteří mohou být zdrojem pomoci, ale také problémů. V teoretické části také krátce shrnu druhy týrání seniorů, kterého se nejčastěji dopouští blízcí, kteří by měli být oporou stárnoucího seniora. Finanční zneužívání seniorů je jeden

z velkých a skrytých problémů naší společnosti, senioři se často za tento stav stydí a neradi tuto oblast odkrývají. Všechny výše uvedené důvody mě inspirovaly k výběru tématu.

Na část teoretickou plynule navazuje část empirická, kde popisuji metodologii výzkumu, výzkumný soubor a stanovuji výzkumné otázky a hypotézy. Metodikou bakalářské práce je kvantitativní výzkum realizovaný prostřednictvím analýzy dokumentů. Na základě získaných dat, která budou tříděna, vyvodím závěry ve formě potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz.

1 STÁŘÍ

V první kapitole budu postupně definovat základní pojmy, které budou pro tuto část bakalářské práce klíčové. Jsou jimi: senior, senilita a ageismus. Dále se budu věnovat vymezení procesu stárnutí, a to z hlediska biologického a fyziologického, a také procesu odchodu do starobního důchodu, nároku na starobní důchod a změnám v souvislosti se ztrátou profesní role zaměstnance a nabytí nové role starobního důchodce.

1.1 ZÁKLADNÍ POJMY

Z množství různých vymezení se dá odvodit, že pro českou společnost se jedinec stává seniorem mezi 60. a 70. rokem života, ovšem záleží na individualitě každé osobnosti (Sak, Kolesárová, 2012).

K vymezení pojmu senior se prolínají složky biologické, medicínské a sociologické. Senior je osoba, která završuje životní cyklus a má specifické společenské postavení. Seniozem se jedinec stává plynule přechodem ze střední generace. Jedná se o neodvratitelný proces. Známá je nejasnost ve vymezení spodní hranice, kdy se hovoří o starém člověku, a v identifikaci seniora s rostoucím věkem hodnotícího. Pro dítě je starý třicetiletý mladík, avšak s přibývajícím věkem se hranice označení jedince seniorem vzdaluje (Sak, Kolesárová, 2012).

Matoušek definuje seniora takto: *„Starý člověk bývá charakterizován svou příslušností k věkové skupině definované dosažením 60 resp. 65 let“* (Matoušek, 2005, s. 163).

Definice seniora, kterou uvádí Haškovcová, zní: *„Starší člověk, ale taky nejstarší a zpravidla vážený člen nějakého společenství“* (Haškovcová, 2012, s. 48).

V souvislosti se stářím hovoříme také o senilitě. Haškovcová definuje senilitu jako „*stařeckost, kterou umíme poznat proto, že se projevuje souhrnem typických projevů stáří. I v běžném životě lidé používají výraz senilní jako jasné označení pomalejších reakcí fyzických a psychických*“ (Haškovcová, 2012, s. 147).

Hartl vymezuje senilitu jako „*nepřesný a hanlivý výraz pro projevy stáří: úbytek, pokles duševních funkcí, změnu chování; nahrazována pojmem senescence – psychóza senilní*“ (Hartl 2000, s. 530).

Se stářím se pojí také fenomén, který poprvé označil v roce 1968 psychiatr Robert Butler, jedná se o ageismus. Média nás podprahově ovlivňují ve smyslu kultu mládí, zdraví a krásy. Zkušenosti starých jsou opomíjeny a stávají se nepotřebnými. Senioři jsou na základě tohoto mediálního tlaku vnímáni jako zátěž pro společnost. Příbyl přejímá definici ageismu od Vidovičové: „*Ageismus- neboli věková diskriminace- je ideologie založená na sdíleném přesvědčení o kvalitativní nerovnosti jednotlivých fází lidského životního cyklu. Projevuje se skrz proces systematické, symbolické i reálné stereotypizace a diskriminace osob a skupin na základě jejich chronologického věku a/nebo na jejich příslušnosti k určité generaci*“ (Příbyl, 2015, s. 27).

1.2 STÁŘÍ A STÁRNUTÍ Z HLEDISKA BIOLOGICKÉHO A FYZIOLOGICKÉHO

Stáří je poslední vývojovou etapou života jedince, která je někdy označována jako období postnatální. Jedná se o soubor změn ve funkcích a struktuře organismu, které přináší pokles schopností a výkonnosti a vyúsťují ve smrti (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Nejpoužívanější členění lidského života směrem ke stáří je: 45-59 let (střední, zralý věk), 60-74 let (vyšší věk nebo rané stáří), 75-89 let (stařecký věk neboli senium), a 90 a více let (dlouhověkost) (Haškovcová, 2010).

Nikdo se stáří nevyhne, mnozí se domnívají, že se jich stáří netýká, ale pomalu s jistotou se přibližují k obávané hranici. Často se od problematiky stárnutí mladší jedinci odklání, a tím se rozšiřuje bariéra mezi stářím a mládím. Moderní člověk si nepřipouští stáří, nechce, aby se o něm mluvilo (Haškovcová, 2010).

Stáří lidé jsou také mnohdy vnímáni negativně. Toto období je společností hodnoceno pouze jako období, kdy člověk chátrá, v lepším případě si uchová část toho, co získal kdysi (Vágnerová, 2000).

Postupem času dochází k úbytku kognitivních funkcí, zhoršuje se paměť a smyslové vnímání. Těmito změnami dochází k přirozenému úbytku sociálních vazeb (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Kalvach definuje stáří jako *„pozdní fázi ontogeneze, přirozeného průběhu života. Jde o projev a důsledek involučních změn funkčních i morfologických, probíhajících druhově specifickou rychlostí s výraznou interindividuální variabilitou a vedoucích k typickému obrazu označovanému jako stařecký fenotyp“* (Kalvach a kol., 2004, s. 47).

Dětství a stáří jsou období od sebe velmi vzdálená, přesto mají mnoho společného. Dětství i stáří jsou ohraničeny prázdnotou, dítě se narodí z prázdnoty a starý člověk do prázdnoty odchází. Dítě nabírá sílu, zatímco starý člověk ji ztrácí a jeho schopnosti ochabují. Stáří je životní fází, kdy se jedinec vrací do období dětství. Vrací se vzpomínkami k primární rodině a konfrontuje svůj prožitý život s hodnotami, které mu byly v dětství vštěpovány, a s konkrétními prožitky a cíli, které se v jeho životě udály. Stáří je ohraničeno dvěma body. Horní hranice je jasně dána smrtí jedince, spodní hranice je zcela individuální, i když s jakýmsi očekávaným časovým obdobím (Sak, Kolesárová, 2012).

Erber uvádí dva obory, které se zabývají stárnutím obyvatelstva, jsou jimi geriatric a gerontology. „*Geriatric je odvětví medicíny specializující se na lékařskou péči a léčbu nemocí a zdravotních problémů starších dospělých. Gerontology je studium biologických, behaviorálních a společenských jevů z hlediska dospělosti až do stáří*“ (Erber, 2010, s. 5).

Název oborů je odvozen od latinského „geron“, stařec či starý. Gerontology se zabývá procesem stárnutí a stářím. Dalším vědním oborem, který se zabývá stářím, je gerontopsychologie, která je součástí psychologie. Jejím zájmem je psychika starých a stárnoucích jedinců. Poznatky gerontopsychologů mají využití nejen pro seniory, ale také v široké společnosti (Haškovcová, 2012).

Individuálně je stárnutí možno pojímat jako bio-psycho-sociálně-spirituální proces přirozených změn, které u organismu nastávají po dosažení sexuální dospělosti a související výkonnosti. Jedná se o přirozený vývoj, ve kterém se výrazněji upřednostňují chorobné projevy a důsledky úrazů. Postupně dochází k menší míře přizpůsobivosti změnám a stresující zátěži, současně však také může u některých jedinců docházet k uplatňování úspěšných strategií stárnutí (Čevela, Čeledová, 2014).

Stáří samo o sobě však neznamená chorobný stav, ale v průběhu stárnutí se objevuje více nemocí. Hovoří se o tzv. „polymorbiditě“. Pojem je možné vysvětlit jako stav, kdy starý člověk trpí více chronickými nemocemi najednou. U starých lidí má velký význam sebehodnocení svého zdraví a přizpůsobení se svým zdravotním omezením a možnostem, které jsou v tomto věku běžné. Stáří jedince je na první pohled viditelné a toto mění také sebepojetí jedince, kdy tyto změny ovlivňují sociální status jedince (Vágnerová, 2000). K zásadním změnám zdravotního stavu dochází až na

sklonku 70 let (Sak, Kolesárová, 2012). U seniorů, kteří jsou nemocní, bývá častý pocit nevýznamnosti, kterému je třeba se bránit (Haškovcová, 2012).

Každý by chtěl žít dlouho, ne však nemocný a slabý. Také senioři, kteří již ukončili aktivní pracovní činnost, mohou najít nový, druhý životní program a tak pečovat o svou soběstačnost, čímž oddálí pravé stárnutí se všemi obtížemi, které můžou nemoci a nemohoucnost přinést. Mnohá literatura se věnuje přímo strategiím úspěšného stárnutí, úspěšného zdravého stárnutí (Haškovcová, 2012).

Mnoho aktivit, které jsou zaměřeny na úspěšné stárnutí, je cíleno na posilování kvalit života ve smyslu pozitiv ve stáří. Je kladen důraz na udržitelnost současných aktivit, nikoli však násilnou formou. Nečinnost je považována za patogenní, jak v tělesných projevech, tak psychicky a sociálně. Snahy o aktivizaci stárnoucí populace by však měly být konány s respektem k individualitě (Langmaier, Krejčířová, 2006).

Pouhý věk nepřináší automaticky spokojenost, štěstí ani moudro. Zásadním je vnímání kvality života ve stáří. Pokud chce jedinec prožít kvalitně své stáří, je nutné, aby se k tomu sám postavil aktivně. Obsahová stránka stárnutí nemá zůstat v rukou náhody, ale jedinec se má na stáří a zejména na kvalitní stáří průběžně připravovat (Haškovcová, 2010).

Nedílnou součástí stárnutí jsou také změny psychické, které dříve či později s přibývajícím věkem mohou přicházet. Může se jednat o změny, které souvisí se stářím a jsou typické pro toto období. Celková zpomalenost či horší paměť. Poruchy všech paměťových procesů ukládání i vybavování jsou typickým znakem stárnutí. Horší je také uchování nových informací. Nejvíce se úbytek paměti objevuje u epizodické paměti. Paměť, která se váže na osobnost, např. zda si senior vzal lék. Lepší bývá paměť sémantická, která

uchovává obecné znalosti. Je také podloženo, že paměť je lepší u osob s vyšším vzděláním. Je to dáno zejména tím, že lidé s vyšším vzděláním často nerezignují a zajímají se o své okolí, jsou intelektuálně činní (Vágnerová, 2000).

Spolu s věkem se zhoršuje také smyslové vnímání. Přibližně u 90 % jedinců se po 60. roce dá zjistit zhoršení zraku a u 30 % je také značně omezen sluch. Což má za následek nejen omezení v některých pracovních činnostech, ale je také výrazným limitem při rekreačních činnostech, jako je četba či poslech hudby. Neméně stresující je také omezení v mezilidské komunikaci, což může být provázeno nejistotou, úzkostí a podezíravostí (Langmeier, Krejčířová, 2006).

1.3 DEMOGRAFICKÁ SITUACE POPULACE V ČESKÉ REPUBLICĚ

Vědní obor, který se zabývá reprodukcí lidské rasy, se nazývá demografie. Demografie vznikla v 17. století a jejím prvním odvětvím, kterému se věnovala, byla úmrtnost ve společnosti (Kalibová, 1993).

Stárnutí populace řeší všechny okolní státy. Už v roce 1982 na Světovém zasedání o stárnutí a stáří ve Vídni odborníci konstatovali, že obyvatelstvo výrazně stárne a starých lidí bude v budoucnu přibývat. Byla zdůrazňována důležitost společenského zapojení seniorů, důstojnost, seberealizace a dostupnost kvalitní zdravotní péče. Cílem všech „proseniorských“ programů je chápání seniorů jako součásti společnosti a eliminace sociální exkluze. Zdraví senioři mají být motivováni k rozvoji své dlouhodobé soběstačnosti a pro ohrožené seniory, kteří jsou nesoběstační, mají být k dispozici profesionální sociální a zdravotní služby (Haškovcová, 2012).

Stárnutí populace je vyvoláno dvěma faktory: první z nich je zpomalení přírůstku, což je následek poklesu plodnosti a porodnosti, a druhým je nárůst starších osob z titulu delšího životního cyklu (Čevela, Čeledová, 2014).

Na současnou demografickou situaci v mnoha evropských zemích je zřejmý vliv dvou světových válek a hospodářské krize v třicátých letech. Po obou válkách se objevily natalitní vlny. Další jevy jsou již typické pro různé evropské země. V České republice populace začala stárnout již v meziválečném období (Ondrušová, 2011).

K příčinám prodlužování střední délky dožití patří radikální změna v prodlužování věku posledních dvou generací. Střední délka života se od počátku 20. stol. zvýšila o zhruba třicet let. Délka života jedince spočívá v mnoha faktorech. Je podmíněna geneticky, pohlavím a tělesnou konstrukcí. Schopnost dožít se vyššího věku závisí také na životním stylu, stravování a prostředí, ve kterém jedinec žije (Sak, Kolesárová, 2012).

Obecně ve společnosti narůstá počet starých osob, což je provázáno s takovými jevy, jako jsou stále méně časté generační bydlení, zmenšování rodin, prodlužování fáze důchodového věku. Tyto procesy však vyvolávají další problémy, které není možné řešit pouze sociální politikou státu. Staří lidé zůstávají osamoceni, jsou méně pohybliví, nemívají uspokojenou potřebu lidského kontaktu. Toto jsou jevy, které se dotýkají celé společnosti a žádají si účast širší veřejnosti. Ukazuje se, že vztah mladší a starší generace ve smyslu vlastní stáří a budoucnosti není stejný (Alan, 1989).

Nejvíce seniorů z Evropských států podle dat z Českého statistického úřadu bylo v roce 2016 v Itálii, a to konkrétně 22 %. V České republice bylo v roce 2016 18,3 % seniorů. Pro srovnání uvádím, že v roce 2000 to bylo

13,8 %. Tedy nárůst o 4,5 %. V budoucnosti se počet seniorů bude i nadále zvyšovat (Český statistický úřad, 2017).

Dle prognózy obyvatelstva České republiky do roku 2065 se předpokládá, že se naděje na dožití občanů bude zvyšovat přibližně takto: u mužů v roce 2010 bude naděje na dožití v průměru 74 let a u žen v průměru 80 let (Nová kmenová prognóza populačního vývoje České republiky 2003-2065, 2005).

1.4 ODKHOD DO STAROBNÍHO DŮCHODU, EKONOMICKÁ ZÁVISLOST

Pokud by byl hledán jednotný údaj o společenských procesech stáří v Evropě i dílčích evropských státech, jednalo by se nejspíš o údaj věku odchodu do důchodu. Jedná se o údaj, který spojuje ekonomické, demografické, sociální i politické procesy. Možnost odchodu do důchodu a s tím související důchodový věk jsou základními prvky sociálního státu. Současné politické a společenské změny se v mnohém dotýkají také důchodového věku, který byl relativně dlouhé období stabilní, a sjednocen byl i většinový názor na dobu odchodu do důchodu (Sak, Kolesárová, 2012).

Názor na dobu odchodu do důchodu je závislý na mnoha faktorech: na vzdělání, věku, hodnotách a zdravotním stavu. Značně se liší také postoje občanů na dobu, kdy by se mělo do důchodu odcházet, a na současné kategorie lidí důchodového a předdůchodového věku. Fantazie a fakta o svém vlastním důchodu 50-ti letých a 70-ti letých se diametrálně liší (Vágnerová, 2007).

Po celé období evropské historie byl záměr snižovat věk odchodu do důchodu a zvyšovat důchody, čímž se měla zlepšovat zejména finanční situace seniorů (Sak, Kolesárová, 2012).

Tyto snahy měly vést také ke zlepšení zdravotního a sociálního systému. Součástí důchodových systémů je pravidelné odvádění mzdy od ekonomicky aktivních občanů, a to až do jejich odchodu do důchodu. S dobou toto zajištění bylo stále kvalitnější, což má za následek to, že občané toto zajištění od státu ve svém stáří očekávali. Současná politika je však v rozporu s tímto očekáváním občanů. Stabilitou příjmu seniorů otřásl platby ve zdravotnictví či deregulace nájmu. Senioři jsou věková skupina, která nejznatelněji pociťuje jak společenskou, tak politickou situaci ve státě (Sak, Kolesárová, 2012).

Starobní věk pro možný odchod do starobního důchodu se značně zvyšuje a částky důchodu se snižují. Jedná se o proces, který má původ v mnoha oblastech. Mezi některé patří například růst deficitu státního rozpočtu, ekonomické procesy, pokles natality a růst střední délky života (Sak, Kolesárová, 2012).

Zaměstnání a faktický stav zaměstnance, z čehož vyplývá ekonomická samostatnost, je důležitým prvkem produktivity v dospělosti. Odchod do důchodu naopak signalizuje jasný přechod do stáří a je také jasným znakem, že se jedinec stává seniorem. Tato instituce je společností konstruována a v rámci jednotlivých společností se vyvíjí určitým způsobem. Zákonně existuje jednoznačně daná doba nároku na starobní důchod (Vágnerová, 2007).

1.5 ZÁKONNÝ NÁROK NA STAROBNÍ DŮCHOD

Možnost pobírat starobní důchod a stát se tzv. „důchodcem“ či osobou požívající starobní důchod je ukotvena v zákoně č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. Zákon o důchodovém pojištění upravuje vznik nároku na starobní důchod při dosažení důchodového věku § 28 a splnění

potřebné podmínky doby pojištění, kterou upravuje § 29, odst. 1 téhož zákona (Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, §28 a §29). (Starobní důchody, 2016).

- *„ust. § 29 odst. 1 zdp (starobní důchod při dosažení důchodového věku)*
- *ust. § 29 odst. 2 zdp (tzv. „poměrný“ starobní důchod),*
- *ust. § 29 odst. 3 písm. a) zdp (starobní důchod při získání 30 let pojištění),*
- *ust. § 29 odst. 3 písm. b) zdp (starobní důchod při získání 15 let pojištění a dosažení věku podle ust. § 29 odst. 2 zdp)*
- *ust. § 29 odst. 4 zdp (starobní důchod při splnění podmínek nároku na invalidní důchod.“*

V souvislosti s nárokem na starobní důchod je nutné vysvětlit také pojem předdůchod, který byl zaveden v rámci důchodové reformy. Jedná se o novou možnost čerpání naspořených peněz v období před vznikem nároku na řádný starobní důchod. Nejedná se o státní dávku, ale o formu výplaty naspořených peněz ze soukromého penzijního spoření. Jedná se o dobrovolnou možnost (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2012).

1.6 SOCIÁLNÍ STÁRNUTÍ

Literatura rozlišuje stáří kalendářní, které lze přesně vymezit, a stáří sociální, které je charakterizováno změnou rolí a potřeb (Kalvach a kol., 2004).

Suchomelová popisuje „sociální stárnutí“, které má počátek právě v odchodu do důchodu, kdy člověk odchází ze známého prostředí zaměstnání, z určité pozice, kterou si vydobyl stupněm vzdělání či svou praxí. Mění se mu životní perspektivy, může se cítit méněcenný vlivem úbytku znalostí či neobratnosti v nových technologiích (Suchomelová, 2016).

Často je z úst občanů a budoucích důchodců slyšet „ať už jsem v důchodu“, ale samotný odchod do penze s sebou přináší mnohé změny. Zhoršuje se zdravotní stav, zužují se kontakty, na které byl jedinec zvyklý, zásadně se mění režim dne. To jsou změny, se kterými je nutné se vyrovnat.

Důležitou roli v seniu sehraává kvalita života, hovoří se o kvalitě objektivní a subjektivní. Objektivně lze kvalitu života seniorů zhodnotit dle materiálního zajištění, zdravotního stavu a sociálního zařazení. Subjektivně se poté posuzuje jedinec podle vlastního vnímání svého zařazení ve společnosti. Odráží se zde zcela individuální postoj, očekávání dosažení cílů a uspokojení osobních potřeb. Kvalitu života ve stáří poté určuje míra uspokojení potřeb spolu s dalšími významnými faktory jako jsou: kvalita sociálních kontaktů, vztahy s dospívajícími či dospělými dětmi, sousedské vztahy, bezpečnost, pocit jistoty atd. (Příbyl, 2015).

Sýkorová popisuje způsoby prožívání stáří a stárnutí na podkladě vlastní autonomie a strategií zvládání stárnutí takto (Sýkorová, 2007):

- **Přístup mladé stáří.** Souvisí se subjektivním pocitem finanční i fyzické soběstačnosti, které jsou vnímány jako kontinuální. Základem tohoto postoje jsou aktivity alespoň občanské, placená práce, koníčky, cestování atd.
- **Přístup vyrovnané stáří.** Důchod je vnímán jako prostor pro svobodu, jako možnost uskutečňovat a uspokojovat vlastní potřeby. Autonomie je sebevědomý postoj k sobě samému.
- **Přístup ambivalentní stáří.** Určuje jej překonávání negativismu k penzionování, senioři více vnímají možná rizika fyzická i finanční, ne však ve smyslu možností vlastního rozhodování.

- **Přístup popírání stáří.** Vyznačuje se mnohými aktivitami k udržení kontinuity vlastního „Self“. Senioři upřednostňují své vlastnosti a výkony tak, aby vzbuzovali pocit důležitosti a potřeby pro druhé. Ne, aby sami byli hodnoceni jako potřební.
- **Přístup vážně nemocné, imobilní stáří.** Velmi se zužuje autonomie ve významu výběru vlastní činnosti, senioři se identifikují se stářím a nemocností.
- **Přístup zvládnutí čtvrtého věku.** Přijetí role starého a nemocného, závislého. Senioři dle možností vytvářejí denní stereotypy. Soustřeďují se zcela na rodinu a její význam uspokojit potřeby seniora. Egocentrismus seniorů někdy směřuje až k vydírání příbuzných.

V nedávné historii byl přechod do starobního důchodu velmi ostrou hranou, stávalo se, že nový penzista narazil na prázdno. Nejdříve si odpočinul, užil si slastné nicnedělání, aby načerpal síly, aby se rázem ocitl v nekončícím čase. Mnozí zaměstnanci před odchodem do důchodu zaujali pozici, že konečně nyní budou zlaté časy zasloužené dovolené. Radikální osvobozující volno však nebylo takové, jaké si představovali. Avšak jasné bylo to, že je nutné žít jinak než dřív. Muži začali pěstovat především svá hobby, ženy se vrhly do péče o rodinu a vnuky. V 70. letech pak na základě úvah o smysluplném naplnění dnů začaly v Evropě vznikat první univerzity třetího věku (Haškovcová, 2010).

Vágnerová popisuje, že dle teorie Eriksona je hlavním vývojovým úkolem stáří dosažení integrity vlastního života (Vágnerová, 2000).

1.7 ZTRÁTA SOCIÁLNÍCH KONTAKTŮ, PROFESNÍ ROLE

Zcela jistě odchodem ze zaměstnání dochází přirozeně k úbytku sociálních kontaktů a dosavadních pracovních vazeb. Přijetí této nové role

však s sebou nese také nové možnosti a do určité míry i to, jak s volným časem jedinec po odchodu ze zaměstnání naloží. To závisí na životním stylu, který vedl. Životní styl je celoživotní proces, který se v průběhu života modifikuje a přizpůsobuje životní pozici. Situace je určována sociálními rolemi, věkovou skupinou, zaměstnáním, trávením volného času, velikostí rodiny, komunikací uvnitř rodiny a mnoha dalšími faktory. Životní styl dělníka v továrně bude jistě odlišný od životního stylu malíře, který žije jiným způsobem života. Životní styl se v průběhu života utváří, jiný je v dětství, kdy má zásadní vliv rodina, jiný je při zahájení pracovního procesu a s příchodem manželství a rodičovství. S příchodem stáří se opět posouvá hranice a obsah životního stylu. Krátce po opuštění pracovního procesu je mnoho seniorů ještě v dobré kondici, zdravotní stav tedy ještě nemusí být limitujícím faktorem. Následující léta však mohou přinést značné změny (Sak, Kolesárová, 2012).

Odchod do důchodu je ztrátou profesní role, která narušuje rovnováhu mezi všemi ostatními rolemi, kterými člověk disponuje. Role důchodce má rozlišný status a omezená privilegia. Odchod jednotlivce do důchodu ukončuje dlouhou a důležitou životní etapu, kdy byl člověk aktivním členem společnosti, v níž měl jakousi institucionální roli, která mu byla společností dána. Zdánlivě pozitivní výsada, že člověk již nemusí pracovat, vede k celkově nižšímu hodnocení. Mnohdy jsou senioři v důchodu považováni za určitou minoritu, která je většinovou společností vnímána jako málo významná, nepotřebná a málo produktivní. Je ztotožňována s ekonomickou závislostí na společnosti. Reakce na ukončení profese odchodem do důchodu vyjadřuje celoživotní postoj k profesní roli a důležitosti, kterou jedinec roli přisuzuje. Mnoho lidí z tohoto pohledu nemusí být k odchodu do důchodu motivováno (Vágnerová, 2000).

Změny rolí jsou podmíněny také biologicky. Například ztrátou, úmrtím partnera je vnucena role vdovy či vdovce, negativem je také role nemocného či závislého seniora na pomoci ostatních, která může zatěžovat seniora i jeho sociální okolí (Vágnerová, 2007).

Sebepojetí a identita se u starších lidí mohou významně měnit pod tíhou okolností velmi významným způsobem. Stářím dochází ke ztrátám různých rolí, které do této doby byly jejich součástí - součástí jejich identity. Zůstávají však symbolicky, a to zejména ve formě vzpomínek. Staří lidé rádi vzpomínají na své profese, na to, čeho dosáhli či kým bývali jako mladší. To, že vzpomínají na minulost, je oporou jejich současnosti a vylepšují si tak své nynější sebepojetí (Vágnerová, 2007).

Jedním z důležitých problémů, které se vyskytují ve stáří, je osamocení seniorů spojené s omezením či ztrátou sociálních kontaktů. Toto může vyvolávat pocit izolace okolí, ale také proměny okolního světa, který se jeví cizí, neznámý a který zvyšuje strach z osamocení. Důležitými prvky, které vyvolávají strach ze samoty, jsou například: přítomnost obavy ze ztráty životního partnera nebo zdravotní stav, který může např. vlivem snížené hybnosti ovlivnit možnost kontaktu s okolím. Neméně důležitý je také psychický stav seniora, kdy vlivem úbytku kompetencí a deprese ztěžuje kontakt seniora s přáteli a vrstevníky. Na seniora mají velký vliv sousedé, kteří utvářejí sociální sítě kolem jedince. Proto je tak obtížné pro seniory měnit bydliště - chtějí zůstat ve známém přirozeném prostředí (Vágnerová, 2000).

V této kapitole jsem obecně vymezila základní pojmy, které budou v bakalářské práci jmenovány. Zároveň jsem zhodnotila demografický vývoj obyvatelstva s ohledem na stárnutí populace v České republice. Také jsem se

věnovala období odchodu do starobního důchodu, který s sebou přináší mnoho změn, zejména ekonomickou nesamostatnost. Celá kapitola uvádí problematiku stárnutí a stáří tak, aby učinila úvod k tématu, které jsem si zvolila k bakalářské práci, neboť stárnutí, pokles finanční samostatnosti a zhoršování zdravotního stavu může postupně vést k závislosti na okolí a rodině.

2 CHUDOBA

V této kapitole se budu věnovat vymezení chudoby, sociálních aspektů zadlužení seniorů a významu rodiny, dále pozitivním i negativním dopadům společného soužití a možnému finančnímu riziku. Ke konci kapitoly již budu cíleně směřovat k tématu dluhů seniorů, které jsou předmětem bakalářské práce.

2.1 POJEM CHUDOBA

Výskyt chudoby byl v naší společnosti v období socialismu považován za problém okrajový, který nebyl více řešen. Chudoba byla vnímána spíše jako problém spojený s životním cyklem. Po roce 1989 dochází ke změně vnímání chudoby, která se jeví jako důsledek transformace na nové životní podmínky občanů.

K vyjádření chudoby se nejvíce užívá následujících indikátorů (Krebs a kol., 2005, s. 119-120):

- *„Zákonná hranice chudoby, která je vymezena výší životního minima, a která je jednou ze základních podmínek k poskytnutí dávek chudým,*
- *hranice chudoby používána v zemích EU, stanovena jako polovina mediánu příjmu připadající na spotřební jednotku (domácnost),*
- *hranice subjektivní chudoby (SPL-SubjectivePoverty Line) je stanovována na základě výpovědi domácností o výši příjmu, který je nezbytný pro zajištění minima jejich základních potřeb.“*

Zřejmá je také hranice mezi subjektivním vnímáním chudoby, která je vždy vyšší než stanovování chudoby podle zákonných hranic. Mezi nejčastější skupiny osob, které žijí v chudobě patří: mladí lidé, osamělé ženy s dětmi a také osamělí senioři (Krebs a kol., 2005).

Závažným problémem ve společnosti je její nerovnost podtržená vyjádřením, že za své bohatství i chudobu si může každý sám. V České republice se mnoho občanů stalo bohatými na základě restitucí či nekalých praktik. V takovém prostředí se chudí cítí podvedeni, ale také vyloučení. Mohou se vypořádat pocity, že za svou chudobu nemohou a nemohou mít ani to, co je společenským standardem. Tímto vzrůstá napětí ve společnosti mezi bohatými a chudými, kteří solidaritu po bohatých téměř vyžadují (Haškovcová, 2010).

Problém chudoby počal prakticky se vznikem společnosti. Úkolem všech společenství je poté tvorba účinných mechanismů k řešení chudoby a zejména k jejímu předcházení. Chudobu a její důsledky řeší většina moderních států prostřednictvím různých systémů dávek, podpor a služeb, které jsou součástí redistribuční sociální politiky státu. Z toho však vyplývá, že etické vymezení vnímání sociální spravedlnosti a porozumění druhých je také rozsáhlým zdrojem dilemat ve smyslu sociální nerovnosti a dlouhodobého čerpání z ekonomické prosperity ostatních. Postoje společnosti se proto k chudobě a chudým mění a vyvíjí (Krebs a kol., 2005).

„Obecně lze říci, že chudoba je stav, který je důsledkem nerovného přístupu k rozdělovanému bohatství společnosti, k jejím materiálním zdrojům, (...)“ (Krebs a kol., 2005, s. 107).

Chudobu obecně není možné zcela přesně definovat, je závislá na koncepci sociální politiky, spravedlnosti a tradici. Chudobu lze dělit na absolutní a relativní. Ve vyspělejších zemích se spíše hovoří o chudobě relativní, kdy jedinec nemá finance na zaopatření svých potřeb, kdežto v tzv. třetích zemích se hovoří spíše o chudobě absolutní, kdy je ohroženo samo bytí jedince (Nováková, Sobotka, 2011).

2.2 RODINA JAKO ZDROJ POMOCI

Rodina od nepaměti existuje především proto, aby bylo pečováno o děti. Vedle biologického významu je rovněž základní jednotkou společnosti, slučuje generace, což jí předurčuje ke generační solidaritě, a je stejně důležitá a nepostradatelná jak pro dítě, tak pro dospělého. Rodina rozšiřuje obzory, dává pocit sounáležitosti a bezpečí (Matoušek, 1993).

Existuje mnoho definic rodiny, většina autorů se však shoduje, že se jedná o seskupení osob, které jsou spjaty manželstvím či příbuzenstvím. Je vymezována také malá rodina, kterou tvoří zejména rodiče a děti a tzv. velká rodina, kterou tvoří několik generací. Haškovcová konstatuje, že *„tradiční evropská rodina plnila především přímé ekonomické funkce, tzn. její členové společně žili a společně pracovali, aby se užívali. Zejména zemědělská rodina vyžadovala angažmá všech svých členů a lze souhlasit s názorem, že děti nebyly vychovávány kvůli nim samotným nebo pro radost rodičů..., ale kvůli jejich přínosu pro společné hospodaření“* (Haškovcová, 2010, s. 53). Výhodou tohoto soužití byla fungující generační výpomoc, z čehož vyplývalo, že senioři i děti jako ekonomicky závislí jedinci byli v rodině tolerováni a respektováni (Haškovcová, 2010).

Podle genetické posloupnosti je každý jedinec příslušníkem generace dětí, rodičů a prarodičů. Tyto tři generace nezřídka žijí v jedné domácnosti a odlišují se zejména životními zkušenostmi. Mnohdy může ve společném soužití docházet ke konfliktům, které vyplývají z věkových rozdílů, rozdílných názorů a motivací. Pro harmonické soužití je prioritní, aby se jednotliví členové snažili pochopit typické věkové zvláštnosti ostatních členů domácnosti a společnosti (Kalvach a kol., 2004).

Staří lidé bývají častěji odloučeni ze společenského dění, izolují se ve svém soukromí, jejich pozornost se soustřeďuje spíše na sebe, rodinu

a známé. Bývají častěji nejistí a vyhledávají existenci citového vztahu. Rodina pro ně představuje důležité zázemí (Vágnerová, 2000).

Pro seniory je nejdůležitější vztah s partnerem, který je ověřen životem a společnými léty. Partneři se navzájem o sebe starají a péče dospělých dětí bývá většinou považována za doplněk (Příbyl, 2015).

Vztah manželů či partnerů ve stáří významně ovlivňuje pocit uspokojení. Úmrtí jednoho z partnerů znamená zásadní změnu, která následně ověřuje kvalitu ostatních sociálních kontaktů kolem seniora (Příbyl, 2015).

Kontakt s okolím a ostatními lidmi je ve stáří důležitý, ale musí být úměrný z hlediska kvantity a kvality. Důležité je pro seniory i jejich soukromí, aby nebyli zatěžováni nadměrou stimulantů. Do popředí zájmu starých lidí se dostávají kontakty se známými osobami, což je příliš nezatěžuje. Tuto potřebu uspokojuje zejména rodina. Rovněž stejně důležitý je pro seniory kontakt s vrstevníky, který jim dává jiné uspokojení než interakce s mladšími lidmi. Cítí vzájemnou mezigenerační sounáležitost, vrstevníci si mezi sebou více rozumí, protože mají podobné životní zkušenosti a žili ve stejné době (Vágnerová, 2000).

Starší lidé nevnímají kontakty s lidmi různého věku stejně. Jsou si vědomi, že mladým mnohdy nerozumí a jejich cíle a zájmy jsou jim vzdálené. Většinou nedostačují ani tempu mladší generace. Toto vede k posílení vztahů s vrstevníky, protože ti mají stejné zkušenosti, obdobné názory na současnou společnost a cítí tak vzájemnou větší sounáležitost (Vágnerová, 2007).

Vztah s dospělými dětmi je po ukončení závislé činnosti jiný. Typická je stále větší asymetričnost vztahu, kterou lze rozdělit takto (Vágnerová, 2000):

- **Fáze relativní symetrie.** Stárnoucí člověk odchodem do důchodu ztrácí svou profesi, ale získává čas, který může rozvrhnout směrem k rodinám svých potomků. Stárnoucí rodiče jsou ochotni a schopni svým dětem pomáhat. Udržují si tímto svůj status alespoň na úrovni rodiny a zdůrazňují si svou sebeúctu. Má to svou logiku, stárnoucí rodiče chtějí být rodinou akceptováni. Ziskem je jejich naděje, že nebudou opuštěni.
- **Fáze postupného zvyšování závislosti starých lidí.** Další následující fáze je typická asymetrií. Zlom nastává tehdy, kdy se stárnoucí člověk stává z různých důvodů závislejší na svých potomcích, tuto závislost si uvědomuje a často se cítí vinen. Pocity však není možné nijak ovlivnit. Senior zažívá pocity studu, když má o pomoc požádat.
- **Fáze trvalé závislosti starého člověka.** Fyzický stav starého člověka se může zhoršit natolik, že se již bez pomoci neobejde, často se tím do značné míry mění i sebehodnocení.

V této fázi, kdy se senior stává na rodině zcela závislým, může docházet k mnoha patologiím ve vztahu, a právě finanční manipulace ze strany rodiny je jednou z nich.

2.3 RODINA JAKO ZDROJ PROBLÉMŮ

K násilí na seniorech dochází nejen v institucích, ale i v rodinách, jsou totiž snadnou kořistí. Nejčastějšími pachateli týrání seniorů jsou partneři, dospělé děti či vnuci. Časté je seniorovo popírání této činnosti ze strany rodiny, jelikož mnoho seniorů, kteří jsou týráni, jsou na péči rodiny závislí. Dalším významným faktorem popírání je selhání jako rodiče. Senioři jsou často nuceni k vydání starobního důchodu či úspor a k převodu různých nemovitostí (Haškovcová, 2010).

Mezi nejfrekventovanější formy týrání seniorů patří (Kalvach a kol., 2004):

- **Tělesné týrání.** Jedná se o nejzjevnější formu násilí, která směřuje k bolesti, zraňování a odepírání základních potřeb. Není výjimkou bití, škracení, srážení seniora k zemi, chlad či omývání studenou vodou.
- **Citové a psychické týrání.** Jedná se o patrně nejčastější formu, která je však také nejhůře zjišitelná a postižitelná. Jedná se například o urážky, snižování sebeúcty, omezování pohybu, vyhrožování přestěhováním.
- **Sexuální obtěžování a zneužívání.** Často se jedná o zneužívání seniorů žijících v pobytových sociálních zařízeních ze strany ostatních uživatelů služby.
- **Finanční a materiální zneužívání.** Jedná se o častý jev. Odevzdávání financí seniora, různé převody majetku, změny závěti.

Senioři jsou na rodině mnohem více závislí než v jiné životní fázi a toto je také důvod, proč chtějí do své rodiny mnohem více investovat, mnohdy jí až slouží a předávají téměř všechny finanční prostředky (Vágnerová, 2000).

Konkrétní data o týrání seniorů neexistují, odhaduje se však, že přibližně 3-5 % seniorů se setkalo s některou z forem špatného zacházení či týrání. Ze statistických údajů sociální služby Život 90 lze vyčíst, že v roce 2014 kontaktovalo telefonickou linku, která slouží k účelu krizové pomoci seniorům, celkem 462 uživatelů. Telefonáty byly konkrétně na téma týrání seniorů (Zaznamenané týrání a zneužívání seniorů na krizové lince Senior telefon, 2014).

Výše uvedené typy jednání se často vyznačují dlouhodobostí, mnohdy také soustavností. Dlouhodobost je možná zejména z častého žití s agresorem v jedné domácnosti, vazba s agresorem a nemožnost dovolat se spravedlnosti (Kalvach a kol., 2004).

2.4 PŘÍJMY SENIORŮ V ČESKÉ REPUBLICE

Mezi generací mladých jedinců a starších občanů se stále zvětšuje propast a zvyšuje sociální neklid. Mladá generace vzhledem k nutnosti flexibility na trhu práce pěstuje tzv. „zadlužený blahobyť“, oproti tomu senioři žijící pouze z příjmu starobního důchodu ctí kázeň a řídí se pravidly šetrného hospodářství. Snaží se nezatěžovat okolí (Haškovcová, 2012).

Podle statistik České správy sociálního zabezpečení za první čtvrtletí roku 2017 byla průměrná výše řádného starobního důchodu mužů a žen 11 784,-Kč. Průměr u předčasných starobních důchodů byl 10 516,-Kč. Muži dosahovali v prvním čtvrtletí průměrného řádného starobního důchodu ve výši 13 011,-Kč. Předčasný starobní důchod u mužů v prvním čtvrtletí byl vyplácen ve výši 11 675,-Kč. U žen se jednalo u řádných starobních důchodů o částku 10 707,-Kč a u předčasných starobních důchodů o částku ve výši 9 515,- Kč. V prvním čtvrtletí roku 2017 pobíralo v České republice starobní důchod řádný i předčasný 2 390 781 seniorů. Z celkového počtu se jednalo o 1 465 602 žen a 925 179 mužů (Česká správa sociálního zabezpečení, 2017).

2.5 SOCIÁLNÍ ASPEKTY ZADLUŽENÍ

Důvodů, proč se jedinci dostávají do finanční tísně, je mnoho. Velký význam má finanční gramotnost nebo sklon nechat se zmanipulovat obchodníkem, známými, dětmi či blízkou rodinou. Ohroženou skupinou osob jsou dlouhodobě nezaměstnaní, lidé s nižším vzděláním a senioři (Dvořáková, 2012).

Jedinci s nízkou či malou finanční gramotností jsou často ohroženi sociálně patologickými jevy, zadlužeností, exekucí, často se potýkají se ztrátou bydlení či jsou ztrátou přímo ohroženi. Jsou závislí na sociálních dávkách. Jako potřebná se proto jeví výuka finanční gramotnosti, je totiž důležitým nástrojem předcházení sociálně patologickým jevům ve společnosti (Nováková, Sobotka, 2011).

2.5.1 Předlužení

Zadluženost, předluženost nebo jen dluhy se stále častěji dostávají do popředí zájmu celé společnosti, jsou problémem mnoha domácností. Fenomén předlužení není jednotně označen a definován. Někdy je popisován patologií ve vztahu k půjčování peněz, někdy je spojen s neschopností uhradit bydlení, bývá také popisován pouze jako vztah k půjčování peněz. Fenomén půjčování se rozvířil v počátcích 21. století, protože půjčit si bylo najednou lehčí. Jedinci si stále častěji začali půjčovat od nebankovních společností, ale také od lichvářů (Nováková, Sobotka, 2011). Lichvu definuje trestní zákoník v § 218 odst. 1 takto: *„Kdo zneužívá něčí rozumové slabosti, tísně, nezkušenosti, lehkomyšlnosti nebo něčího rozrušení, dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru, nebo kdo takovou pohledávku uplatní nebo v úmyslu uplatnit ji na sebe převede, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti“* (Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 218, odst. 1).

Lichváři zneužívají tísně osob, které si od nich půjčují často za neúměrný úrok a sankce. Dluhy tak závratně rostou. Fenomén lichvy je často spojen s vyloučenými lokalitami obcí a obětí lichvy se stávají také senioři, kteří mají nízký důchod. Zadluženost je tak zjevně problémem ekonomickým, kdy se předluženým jedincům legální práce jednoduše nevyplatí a oni se tak ocitají v sociální síti (Nováková, Sobotka, 2011).

Půjčit si je v dnešní době velmi jednoduché, v televizi a v tisku jsou k vidění usměvavé tváře z reklam, které vybízí k jednoduchému naplnění přání, nikam se nemusí chodit, půjčku lze zřídit prostřednictvím telefonu - či internetu a peníze vám společnost přiveze až do domu. Jak rychle lze půjčku získat, tak rychle se dá dostat do dluhové pasti.

S předlužením souvisí také sociální vyloučení, které Matoušek definuje jako: „*podmíněnou nedostatečnou účast jednotlivce, skupiny nebo místního společenství na životě celé společnosti, resp. nedostatečný přístup ke společenským institucím zajišťujícím vzdělání, zdraví, ochranu a základní blahobyť. Fakticky znamená život v chudobě, bez účasti na trhu práce, bez přiměřeného bydlení, bez dostatečného příjmu, obvykle v izolaci či v malé skupině podobně deprivovaných lidí pohybujících se na okraji společnosti*“ (Matoušek, 2003, s. 217).

Příčin, které vedou ke vzniku dluhové pasti, je mnoho. Ze své pracovní zkušenosti poradce v občanské poradně vím, že k finančním problémům mohou vést: nerozvážný nákup na splátky, špatné zhodnocení úvěru, ztráta občanského průkazu a jeho zneužití, ztráta zaměstnání, dlouhodobá hypotéka a mnoho dalších situací. U seniorů pak také návštěva předváděcích akcí, půjčky pro rodinu či neuhrazení splátky úvěrů na spotřební zboží.

Z množství příčin zadluženosti teoreticky uvádím pouze dvě. Finanční zneužití seniora ze strany rodiny, které je popsána v části 2.3 Rodina jako zdroj problémů, a v této části blíže popíši další důvod zadlužení seniorů, nákup na předváděcí akci.

2.5.2 Prodejní akce

Jedním z důvodů, proč senioři navštěvovali Občanskou poradnu Havířov, byly problémy se zakoupeným zbožím na předváděcí akci. Často se stávalo, že si zároveň se zbožím sjednali na koupi také spotřebitelský úvěr.

Vzhledem k narůstajícímu počtu obtížně řešitelných situací s předváděcími akcemi a zejména s praktikami, které byly nedílnou součástí prodejní politiky, došlo v rámci novely Občanského zákoníku k posílení práv a ochrany spotřebitele proti praktikám těchto obchodníků. Novela umožňuje obcím, aby si v rámci samostatné působnosti upravily zákaz podomního prodeje na svém území. Za organizované, předváděcí či prodejní akce jsou označeny ty, které jsou určeny pro daný počet osob, které byly na tuto akci pozvány. V průběhu pak dochází k prodávání různých výrobků, a to i s možností vyřízení úvěru ihned v rámci prodejní akce (Oznamování předváděcích prodejních akcí, 2017).

Prodejní, často výjezdní akce, podprahově působí nevinně. Jako možnost posedět s vrstevníky, případně zajet na nějaký výlet zdánlivě za pár korun s obědem a drobným dárkem.

Senioři, kteří bývají často sami a které rodina navštěvuje sporadicky nebo vůbec, rádi využijí příležitost k zajímavě strávenému času. Často pak pod nátlakem a vidinou pomyslné výhry ve formě snížení kupní ceny nakoupí bezcenné věci, které by si v kamenném obchodě mohli koupit za desetinu prodejní ceny z předváděcí akce.

O prodejních akcích byl v roce 2013 natočen dokument pod názvem „Šmejdi“. Film režírovala psycholožka Silvie Dymáková. Dokument výstižně popisuje důvody, proč senioři či dospělí nátlaku podlehnou. Film obsahuje různé pohledy odborníků, názory na kvalitu zboží a součástí jsou také záběry skryté kamery, které ukazují hrubé až agresivní chování ze strany prodejců k seniorům (Jaroš, 2013).

Na začátku je vždy reklama, reklamní leták nebo pozvánka vhozená do schránky. Jedná se o nástroj propagace, klíčové je přesvědčování (Nováková, Sobotka, 2011).

Reklama má za cíl informovat, nalákat a v neposlední řadě prodat. K médiím, která nejvíce podporují reklamu, patří: noviny, rozhlas, časopisy, televize a internet (Vysekalová, 2003).

Zákon o regulaci reklamy určuje pravidla, jaké náležitosti může reklama obsahovat. Hovoří také o nekalé obchodní praktice, kdy prodávající kupujícímu záměrně neuvede informace podstatné pro rozhodnutí o koupi.

Například u reklamy na spotřebitelský úvěr musí být uvedena RPSN¹, celková cena úvěru, počet splátek a doba, po kterou je nutné úvěr splácet. Zásadní pak je, aby si jedinec dokázal ujasnit klady a zápory a dobře se rozhodnout. V případě nejasností se také nabízí možnost návštěvy některé občanské poradny, kde je možné získat informace o rizicích spojených s tou či onou úvěrovou smlouvou (Nováková, Sobotka, 2011).

Ve třetí kapitole jsem se věnovala významu rodiny pro seniora, krátce jsem přiblížila historický vývoj rodiny a dotkla jsem se patologií, které mohou nastat v nejbližších vztazích. Stručně jsem popsala situaci příjmů seniorů v České republice a plynule jsem navázala na téma chudoby a zadluženosti, které souvisí s tématem mé bakalářské práce.

¹ „Jde o zkratku ukazatele nazývaného „Roční procentní sazba nákladů na spotřebitelský úvěr“. Ukazatel RPSN synteticky postihuje celkové náklady spotřebitelského úvěru pro spotřebitele, vyjádřené jako roční procentní podíl z celkové výše spotřebitelského úvěru. Smyslem zavedení ukazatele RPSN bylo umožnit objektivnější posouzení nákladovosti a tedy výhodnosti spotřebitelského úvěru pro spotřebitele a srovnání nabídek od různých finančních institucí“ (ČNB, 2017).

3 FORMÁLNÍ SYSTÉM POMOCI SENIORŮM

Třetí kapitola bude teoreticky vymezovat možnosti pomoci seniorům. Nejprve popíše sociální služby, které zasahují do péče o seniory, konkrétně přiblížím základní i odborné sociální poradenství, specifikuji dluhové poradenství a v závěru teoretické části vymezím občanské poradny v České republice.

3.1 SOCIÁLNÍ SLUŽBY

V evropské historii existují dva motivy, které vedly k poskytování sociálních služeb potřebným. Jedním byla snaha pomoci a druhým byl zájem osob či skupin, které měly moc, o udržení rovnováhy ve společnosti (Matoušek a kol., 2007).

V civilizovaných společnostech je pomoc ohroženým skupinám obyvatel deklarována jako jedno ze základních lidských práv. Všichni občané si nemohou být rovni a nenarodí se se stejnými možnostmi a výbavou. Nemají stejné nadání, zdravotní stav ani sociální okolí. Proto se prostřednictvím sociálních služeb šance na společenské uplatnění vyrovnává. Počátkem dvacátého století byla pojmenována skupina sociálních práv. V deklaraci lidských práv je mimo jiné uvedeno, že občané mají právo na systémovou ochranu, jestliže se dostanou do určité sociální události. Komplexně se používá termín sociální zabezpečení. Výklad pojmu zabezpečení je možné sledovat v rovině přidělování blaha státem a v jeho moci manipulovat, avšak v demokratickém uspořádání je význam zabezpečení v zajištění ochrany práva jedinců (Matoušek a kol., 2007).

Sociální služby zajišťují poskytovatelé sociálních služeb. Pokud péči zajišťuje rodina, nejsou považováni za poskytovatele sociální služby. Všichni

poskytovatelé sociálních služeb jsou vázáni rozsahem, který jim ukládá § 88 zákona č. 108/2006 Sb., zákon o sociálních službách (Arnoldová, 2016).

Sociální služby je možno provozovat jen na základě oprávnění k poskytování sociálních služeb, která jsou předmětem řízení o registraci u krajského úřadu. Krajský úřad také vede registr poskytovatelů sociálních služeb, který spravuje Ministerstvo práce a sociálních věcí. Registraci k poskytování sociální služby musí mít nejen fyzické a právnické osoby, ale také organizační složka státu nebo územně samosprávný celek (Matoušek a kol., 2007).

„Sociální služby jsou specializované činnosti, které mají pomoci člověku řešit jeho nepříznivou sociální situaci“ (Arnoldová, 2016, s. 9). Důvody, proč vzniká nepříznivá sociální situace, jsou různé, a proto je velmi rozsáhlá škála druhů sociálních služeb. Je však nutné si uvědomit, že poskytováním sociálních služeb není možné zcela odstranit důvody nepříznivé sociální situace a často to není ani objektivně reálné. Poskytování sociálních služeb má jedinci poskytnout prostor a pomoc v jeho vlastní aktivitě k řešení jeho nepříznivé sociální situace (Arnoldová, 2016). Hlavním cílem zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách *„je chránit práva a oprávněné zájmy lidí, kteří jsou oslabeni v jejich prosazování, a to z různých důvodů, jako je věk, zdravotní postižení, nedostatečně podnětné sociální prostředí, krizová životní situace a mnoho dalších příčin“* (Arnoldová, 2016, s. 9).

V péči o seniory se uplatňují strategie pojmenované jako 4xD: *„deinstitucionalizace, demedicalizace, deprofesionalizace a deresortizace“* (Haškovcová, 2010, s. 233). Smyslem je, aby péče o staré občany nezůstávala převážně na institucích, ale aby byly podporovány také rodiny. Jako zásadní se jeví také to, že lékařská věda nemůže vyřešit všechny nemoci seniorů

a opomíjet štěstí a spokojenost seniorů. Neméně důležité je také, že každá generace může udělat něco pro generaci svou i příští (Haškovcová, 2010).

Zákon o sociálních službách v § 32 kategorizuje sociální služby takto (Zákon č. 108/2006, Sb., o sociálních službách, § 32):

- a) „sociální poradenství,*
- b) služby sociální péče,*
- c) služby sociální prevence“*

Zákon také specifikuje formy, jakými se sociální služby poskytují. Jedná se o terénní, pobytové a ambulantní sociální služby (Matoušek a kol., 2007).

Ke službám sociální péče zákon řadí: (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, § 39-§52):

- Osobní asistence
- Pečovatelská služba
- Tísňová péče
- Průvodcovské a předčitatelské služby
- Podpora samostatného bydlení
- Odlehčovací služby
- Centra denních služeb
- Denní stacionáře
- Týdenní stacionáře
- Domovy pro osoby se zdravotním postižením
- Domovy pro seniory
- Domovy se zvláštním režimem
- Chráněné bydlení

- Sociální služby poskytované ve zdravotnických zařízeních lůžkové péče

Ke službám sociální prevence zákon řadí:(Zákon č 108/2006, Sb., o sociálních službách, §54-§70):

- Raná péče
- Telefonická krizová pomoc
- Tlumočnické služby
- Azylové domy
- Domy na půl cesty
- Kontaktní centra
- Krizová pomoc
- Intervenční centra
- Nízkoprahová denní centra
- Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež
- Noclehárny
- Služby následné péče
- Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi
- Sociálně terapeutické dílny
- Terapeutické komunity
- Terénní programy
- Sociální rehabilitace

V mnoha službách sociální péče i prevence jsou cílovou skupinou uživatelů právě senioři.

3.2 SOCIÁLNÍ PORADENSTVÍ

Sociální poradenství je zákonem rozděleno na základní a odborné. Základní poradenství je součástí všech sociálních služeb a odborné sociální poradenství je zaměřeno na potřeby konkrétních cílových skupin a je poskytováno ve speciálních poradnách (Matoušek a kol., 2007).

Základní sociální poradenství poskytuje poradenství ve smyslu informací o nárocích, možnostech a službách, které mohou být nápomocny při řešení nebo zmírnění situace občana. Odborné sociální poradenství je již konkrétněji zaměřeno na řešení specifické životní situace občanů. Poradenství je jednou z možností, jak pomoci jedincům překlenout jejich těžké životní situace. Jak jim pomoci pojmenovat jejich osobní cíle (Matoušek, 2013).

„Klíčová věta, na které se odborníci shodují, zní: Pomáhat znamená pomoci lidem, aby si dokázali pomoci sami“ (Matoušek, 2013, s. 103).

Poradenské služby pro cílovou skupinu seniorů by měly být dostupné v rámci běžné sítě poradenských služeb pro různé uživatele jako jsou: krizové linky, občanské poradny či manželské a partnerské poradny. Mohou však být vyčleněny z této základní sítě a specializovat se na seniory a jejich blízké. Závažná dlouhotrvající nemoc seniora může být výrazný zátěžový faktor pro rodiny seniorů a poradenství ve smyslu nároků na různé dávky či kompenzační pomůcky může být užitečným přínosem (Haškovcová, 2005).

„Odborné sociální poradenství je poskytováno se zaměřením na potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin osob v občanských poradnách, manželských a rodinných poradnách, poradnách pro seniory, poradnách pro osoby se zdravotním postižením, poradnách pro oběti trestných činů a domácího násilí, zahrnuje též

sociální práci s osobami, jejichž život může vést ke konfliktu se společností“ (Arnoldová, 2016, s. 29).

Poradenství se dá obecně dělit takto (Arnoldová, 2016, s. 30):

- *„Specializované poradenství pro zdravotně postižené občany*
- *Pracovní poradenství*
- *Rodinné a manželské poradenství*
- *Gerontologické poradenství*
- *Poradenství k překonání obtížných životních situací*
- *Občanské poradenství“*

3.3 DLUHOVÉ PORADENSTVÍ

Dluhové poradenství nebývá ve většině případů využíváno preventivně. Jedinci s dluhy obvykle vyhledávají pomoc až po podpisu úvěrových smluv a často pak nedokáží vyřešit následky svého kroku. Součástí dluhového poradenství je pak rozbor nevhodných ustanovení ve smlouvě, což má vést k tomu, aby klient věděl, co může být příčinou jeho dluhové spirály. Mohou to být např. rozhodčí smlouva² či vysoce zpoplatněné SMS zprávy (Matoušek, 2013).

Součástí dluhového poradenství v občanských poradnách je rovněž poradenství o fázi, ve které se dlužník nachází. Vymáhání závazků má svůj zákonný postup, který je zahájen nejprve v rovině vymáhání v různých firmách či bankách a následuje nalézací řízení u soudu, rozhodce či správního orgánu.

² Rozhodčí smlouva (zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů), rozhodčí řízení je postaveno na roveň soudnímu řízení. Řešení sporu před rozhodcem je nutné mít dopředu se spotřebitelem dohodnuto.

Nalézací řízení je spor mezi dlužníkem a věřitelem, případně jejich advokáty či advokátem. V tomto řízení je nalézáno právo, stanovuje se kdo, komu a kolik dluží a kdy má být částka uhrazena (Co je nalézací řízení, 2017).

Pokud dlužník neučiní to, co mu je uloženo v nalézacím řízení, může následovat exekuce nebo výkon rozhodnutí. Exekuce je zahájena na základě exekučního titulu³. Exekutor a jeho zaměstnanci postupují podle zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti. Je postihován majetek a nemovité věci dlužníka. Jestliže je dlužník kontaktní a reaguje na výzvu exekučního úřadu, může s exekutorem komunikovat a jednat o splátkách (Nováková, Sobotka, 2011).

Součástí dluhového poradenství je také poradenství o insolvenčním řízení. Od července 2017 platí novela insolvenčního zákona, která znemožnila sepisování návrhů na povolení oddlužení firmám, které na tíživé finanční situaci dlužníků parazitovaly. Od této novely mohou insolvenční návrhy podávat úzce specifikované právnické osoby a neziskové organizace, které mají k tomuto účelu akreditaci.

3.4 OBČANSKÉ PORADNY V ČESKÉ REPUBLICE

Cílem občanských poraden je informovat o zákonech, nařízeních a předpisech jedince, kteří si nedokáží takovéto informace zajistit sami nebo si nedokáží pomoci sami v těžké životní situaci a dostávají se tak na okraj

³Exekuční titul je např. vykonatelné rozhodnutí soudu nebo a jiného orgánu činného v trestním řízení, vykonatelný rozhodčí nález, notářský zápis se svolením k vykonatelnosti, vykonatelné rozhodnutí a jiný exekuční titul orgánu veřejné moci (Zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů).

společnosti (Arnoldová, 2016) „Základním principem občanského poradenství je, že občan radí občanovi, poradce nevystupuje jako osoba nadřazená vůči klientovi (společensky, znalostmi či jakkoli jinak), neříká mu, co má dělat, aby vyřešil svůj problém, ale nabízí mu několik řešení a nechává zcela na klientovi, jaké z nich si zvolí. Tímto způsobem, kterým poradce vyjadřuje plnou důvěru v rozhodnutí klienta, mu pomáhá, aby si pomohl sám“ (Arnoldová, 2016, s. 31).

Občanské poradny v České republice sdružuje Asociace občanských poraden, která vznikla v roce 1998. Asociaci občanských poraden založily celkem čtyři poradny. V současné době je v celé České republice celkem 38 občanských poraden, které spolu se svými detašovanými pracovišti jsou na 76 místech v celé České republice. Ročně se v občanských poradnách zodpoví přibližně 76 tisíc různých dotazů. V rámci Asociace občanských poraden jsou jasně specifikovány oblasti, ve kterých poradci radí. Jedná se o těchto 18 oblastí: „sociální dávky, sociální pomoc, pojištění, pracovně právní vztahy a zaměstnanost, bydlení, rodina a mezilidské vztahy, majetkoprávní vztahy a náhrada škody, finanční a rozpočtová problematika, zdravotnictví, školství a vzdělávání, ekologie, právo životního prostředí, ochrana spotřebitele, základy práva ČR, právní systém EU, občanské soudní řízení, veřejná správa, trestní právo, ústavní právo“ (Asociace občanských poraden, 2010).

V občanských poradnách, které sdružuje Asociace občanských poraden, je zaveden jednotný systém kvality, a proto v jakékoli členské poradně obdrží uživatel služby stejné spektrum informací. Aby rady poradců byly na vysoké úrovni, jsou Asociací občanských poraden metodicky vedeni. Je zaveden také jednotný systém vstupních a průběžných školení pro poradce (Asociace občanských poraden, 2010).

Poskytované služby občanských poraden jsou zdarma, jsou nezávislé na politických, náboženských či obchodních vlivech, jsou důvěrné a nestranné (Arnoldová, 2016).

Teoretickou část bakalářské práce jsem ukončila výčtem sociálních služeb, které se mohou věnovat seniorům, a blíže jsem se zaměřila na sociální poradenství, odborné, základní a dluhové a krátce jsem představila Asociaci občanských poraden, která na území České republiky občanské poradny sdružuje. V této kapitole se také krátce věnuji teoretickému ukotvení nalézacího řízení, exekučního řízení a insolvenčního řízení.

4 EMPIRICKÁ ČÁST

V empirické části se konkrétně zaměřím na naplnění cíle bakalářské práce, tj. „analyzovat různé aspekty zadlužení seniorů a jejich životní situace“. Zjišťovala jsem důvody zadlužení seniorů, důsledky zadlužení pro seniory a způsoby, jakými se senioři se svým zadlužením vyrovnávali. V úvodu empirické části krátce popíši situaci seniorů v Moravskoslezském kraji, konkrétně jejich populaci a příjmy. Následovat bude popis služby Občanské poradny Havířov a přiblížím důvody, které mě přivedly k výběru tématu bakalářské práce. V následujících částech se již budu věnovat metodice výzkumu a konkretizaci cíle. Představím výzkumné otázky a hypotézy a následně budu analyzovat a interpretovat zjištěná data.

4.1 SENIOŘI V MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI

Počet osob starších 65 let se v Moravskoslezském kraji v posledních letech soustavně zvyšuje. V roce 2014 činil 17,5 % populace kraje. Ženy se častěji dožívají vyššího věku než muži, což vede v seniorském věku k tomu, že více než 51 % žen je ovdovělých. Mužů vdovců je jen o málo více než 14 %. V Moravskoslezském kraji každoročně dochází k úbytku obyvatel. To platí i pro obyvatele v poproduktivním věku. Avšak podíl této skupiny na celkovém migračním úbytku je výrazně nižší (cca 5% - 6%) v porovnání s ostatními věkovými kategoriemi. Zmapovaná situace obyvatelstva v kraji do roku 2050 předpovídá pokles počtu obyvatelstva o 230 tisíc osob. Netýká se to však seniorů, jejich počet poroste i nadále. Výsledky sčítání lidu představily informaci, že čtvrtina domácností v Moravskoslezském kraji jsou domácnosti, ve kterých žijí senioři a hlavou rodiny je osoba starší 65 let (Senioři v Moravskoslezském kraji 2015, 2015).

4.1.1 Příjmy seniorů v Moravskoslezském kraji

Koncem roku 2014 bylo ve starobním důchodu v Moravskoslezském kraji přes 203 tisíce občanů. Více než 72 tisíc občanů bylo příjemcem jak starobního důchodu, tak příjemcem důchodu vdovského, resp. vdoveckého. Každý rok také narůstá výše starobního důchodu, který není pobírán, jako tzv. souběh důchodů. Výše starobního důchodu v roce 2014 byla u mužů 12 790,-Kč a u žen 9 634,- Kč. V Moravskoslezském kraji je stále citelný rozdíl mezi výší starobního důchodu mužů a žen (Senioři v Moravskoslezském kraji, 2015).

Příjmy seniorů tak ve značné míře předurčují jejich možnosti. Lékařské péče, využívání sociálních služeb, kulturní život nebo nákup spotřebního zboží do domácnosti. Častá bývá také finanční pomoc seniorů rodinným příslušníkům.

Z dat Českého statistického úřadu z roku 2016 vyplývá, že průměrná nutná vydání na bydlení a služby na osobu a rok byla v České republice ve výši 26 253,-Kč, bytové doplňky a vybavení poté stálo jednotlivé osoby ročně 7 651,-Kč a spotřebiče a jejich opravy 1 828,-Kč (Průměrná spotřební vydání domácností v Kč na osobu a rok, 2016).

4.1.2 Srážky z důchodu

Česká správa sociálního zabezpečení v Praze v polovině roku 2017 vedla proti 88 tisícům důchodců z celé České republiky exekuci či prováděla srážky na insolventi. Počet se opět oproti minulým letům zvýšil o cca 4 %. Průměrná srážka z důchodu činila cca 2 000,- Kč a věk důchodce byl 61 let (Vzrůstající trend, týká se počtu případů exekucí z důchodů a nemocenských dávek, 2017).

V Moravskoslezském kraji dle statistik České správy sociálního zabezpečení vyplynulo, že za první pololetí roku 2017 byl počet mužů, proti kterým byla prováděna exekuční či insolvenční srážka, 3 717 a žen 3 729. Celkový počet seniorů, kteří byli postiženi srážkami z důchodu, tak činil v prvním pololetí roku 2017 celkem 7 446 osob. Průměrná výše srážky u mužů v Moravskoslezském kraji byla 2 880,-Kč a u žen 2 186,-Kč. Průměrný věk seniorů byl 66 let a průměrný věk seniorek, kterým Česká správa sociálního zabezpečení srážela ze starobního důchodu, činil 67 let (Přehled o počtu důchodců s exekuční srážkou v členění podle územní části, podle pohlaví, průměrné výše důchodů a srážky, průměrného věku a podle druhu důchodu za 6/2017, 2017).

Seniorům v obtížných životních situacích mohou pomoci sociální služby nebo obce s rozšířenou působností, kde působí sociální pracovníci. V rámci základního i odborného sociálního poradenství mohou seniory s finančními problémy vybavit informacemi k řešení jejich situace nebo předat kontakty na konkrétní sociální služby. Jednou ze služeb, kde je možné získat odborné sociální a dluhové poradenství ve městě Havířov, je služba Slezské diakonie Občanská poradna Havířov.

4.1.3 Občanská poradna Havířov

Zřizovatelem Občanské poradny Havířov je Slezská diakonie Český Těšín. Slezská diakonie je významným poskytovatelem sociálních služeb na území celého Moravskoslezského kraje.

Občanská poradna Havířov je registrovanou sociální službou a své služby poskytuje od 1. 9. 2007. Velkou část uživatelů služby tvoří občané města Havířova a okolních obcí. Cílovou skupinou jsou osoby starší 16 let, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci. I když je nastavena cílová

skupina uživatelů od 16 let, převažují uživatelé již zletilí a svéprávní. „Posláním Občanské poradny Havířov je poskytování bezplatné odborné pomoci lidem, kteří se ocitli v nepříznivé sociální a životní situaci nebo jim taková situace hrozí a kteří se na občanskou poradnu obrátili s žádostí o pomoc“ (Poslání Občanské poradny Havířov, 2013).

V občanské poradně jsou dva sociální pracovníci - poradci, kteří prostřednictvím odborného sociálního poradenství pomáhají uživatelům služby stávat se kompetentními k řešení své situace prostřednictvím nabízených možností. Zásadní je vždy individuální přístup, kdy je uživatelům služby nabízeno tolik podpory a pomoci, aby si dokázali pomoci sami. Mezi cílovou skupinu uživatelů občanské poradny, která vyžadovala více než jen prosté předání informací, patřili právě senioři, kteří si mnohdy nevědí rady s dokumenty, které jim přichází od soudu či exekučních úřadů.

4.2 METODIKA VÝZKUMU

4.2.1 Výběr tématu, popis výzkumné situace

Sociální práci se profesně věnuji již několik let. Šest a půl roku jsem byla zaměstnána jako poradce v Občanské poradně Havířov, kde bylo dluhové poradenství velmi vyhledávanou zakázkou napříč všemi věkovými kategoriemi ze strany uživatelů služby. Dluhové poradenství je poskytováno v občanských poradnách, které jsou sdružovány v Asociaci občanských poraden, velmi obdobně. Poradci jsou proškolení, tak, aby dluhové poradenství bylo srovnatelné v Občanské poradně v Praze stejně jako v Občanské poradně v Ostravě a v ostatních městech, kde se občanské poradny nacházejí. Dluhové dotazy, kterým byl přiřazován příslušný kód daný Asociací občanských poraden, tvořily v Občanské poradně Havířov po dobu této mé profesní zkušenosti přibližně 70 % až 80 % procent všech

dotazů. Tato má profesní zkušenost mě přivedla k výběru tématu mé bakalářské práce: Dluhy seniorů v Občanské poradně Havířov. Téma zadluženosti seniorů, které se stále častěji objevuje v médiích, stoupající počty nařízených exekucí na starobní důchody a nepříznivá životní situace zadlužených seniorů mě zaujalo natolik, že jsem se rozhodla věnovat se mu blíže nejen teoreticky, ale také prakticky, kdy jsem se analýzou záznamových archů Občanské poradny Havířov snažila zjistit, jaké důvody, důsledky a způsoby vyrovnání se se svou zadlužeností převládaly u seniorů, kteří v Občanské poradně Havířov vyhledali pomoc v letech 2012 až 2016.

4.2.2 Stanovení výzkumného cíle

Cílem bakalářské práce bylo analyzovat různé aspekty zadlužení seniorů a jejich životní situace. Zjišťovala jsem důvody zadlužení seniorů, důsledky zadlužení pro seniory a způsoby, jakými se senioři se svým zadlužením vyrovnávali. Snažila jsem se o postižení rozdílů mezi seniory na základě věku, genderu, rodinného stavu, popř. fáze řešení dluhové situace.

4.2.3 Výzkumné otázky

1. Jaké jsou důvody zadlužení seniorů? Liší se důvody podle (a) věku, (b) rodinného stavu, (c) genderu?
2. Jaké jsou důsledky zadlužení seniorů? Liší se důsledky podle (a) věku, (b) rodinného stavu, (c) genderu?
3. Jakými způsoby se senioři vyrovnávají se zadlužením? Liší se způsoby podle (a) věku, (b) rodinného stavu, (c) genderu?

4.2.4 Hypotézy

Ve vztahu k uvedeným výzkumným otázkám jsem zformulovala tři hlavní výzkumné hypotézy a devět dílčích výzkumných hypotéz.

HH I: Nejčastějším důvodem zadlužení seniorů je půjčka pro rodinu.

H1: Půjčka na spotřební zboží do domácnosti seniora je nejčastějším důvodem zadlužení u seniorů ve věkové kategorii 70-74 let, tzn. ve srovnání s jinými věkovými kategoriemi.

H2: Ručení jiné osobě než rodinnému příslušníku je nejčastějším důvodem zadlužení osamělých seniorů (kategorie trvale osamocen), tzn. ve srovnání s jinými kategoriemi seniorů dle rodinného stavu.

H3: Ručení rodinnému příslušníku je nejčastějším důvodem zadlužení seniorek, tzn. ve srovnání se seniory.

HH II: Nejčastějším důsledkem zadlužení seniorů je exekuční řízení.

H5: Nalézací řízení je nejčastějším důsledkem zadlužení seniorů ve věkové kategorii 60-64 let, tzn. ve srovnání s jinými věkovými kategoriemi.

H6: Nejčastějším důsledkem zadlužení seniorů žijících v manželství nebo trvalém partnerském svazku proti jiným formám partnerského soužití je exekuce.

H7: Ve srovnání se seniorkami je nejčastějším důsledkem zadlužení seniorů insolvenční řízení.

HH III: Senioři nejčastěji řeší zadlužení tak, že kontaktují Okresní soud Karviná – pobočka Havířov

H9: Nejčastějším způsobem, jakým se senioři vyrovnávají se svým zadlužením ve věkové kategorii 60-64 let, ve srovnání s jinými věkovými kategoriemi a způsoby vyrovnání se se svým zadlužením, je návštěva občanské poradny na základě informačních materiálů.

H10: Nejčastějším způsobem vyrovnání se se zadlužením u ovdovělých seniorů, ve srovnání s jinými kategoriemi rodinného stavu, je návštěva občanské poradny na základě doporučení známého či rodiny.

H11: Nejčastějším způsobem vyrovnání se se zadlužením u seniorů, ve srovnání se seniorkami, je návštěva občanské poradny na základě odkázání Okresního soudu Karviná – pobočka Havířov.

4.2.5 Metoda a technika výzkumu

V teoretické části mé bakalářské práce jsem se zaměřila na popis populace seniorů, významné období přechodu z plně produktivního věku do věku důchodového, který s sebou přináší často pokles příjmů a ztrátu mnoha sociálních kontaktů. V teoretické rovině se věnuji také pozitivním i negativním dopadům generačního soužití seniorů a ostatních členů rodiny. Rodinu popisuji jako významný podpůrný prvek v péči o seniory a krátce se také věnuji problémovým situacím a negativním stránkám společného soužití.

V empirické části směřuji k hledání odpovědí na výzkumné otázky, které se vztahují k cíli práce, a k potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz.

Vzhledem k cíli práce, tj. „analyzovat různé aspekty zadlužení seniorů“, jsem zvolila kvantitativní metodu. Ta mi umožnila shromáždění většího množství dat, konkrétně dokumentaci Občanské poradny Havířov za posledních pět let. Prostřednictvím techniky analýzy dokumentů byla data tříděna tak, abych našla mezi jednotlivými daty vztahy a souvislosti a odpověděla na výzkumné otázky a hypotézy.

Disman popisuje, že východiskem obsahové analýzy jsou pracovní hypotézy, které určí populaci a vzorek. Vzorkem je v tomto případě soubor sdělení. Obsahová analýza je objektivní metodou, která analyzuje sdělení.

Východiskem obsahové analýzy je, že plán analýzy má být takový, aby při zkoumání stejného materiálu více výzkumníky byly výsledky totožné (Disman, 2005).

Dle Gavory doplňuji, že se v obsahové analýze prvky kvantifikují, vyjadřuje se pořadí, frekvence nebo stupeň prvků. Gavora hovoří také o obsahové analýze jako o kvantitativní sémantice (Gavora, 2000).

4.2.6 Výzkumný soubor

Pro účely výzkumu jsem analyzovala dokumentaci Občanské poradny Havířov za předchozích pět let, protože po tuto archivační dobu jsou v občanské poradně dokumenty uchovávány. Konkrétně jsem analyzovala 128 záznamových archů občanské poradny od roku 2012 do 2016. Jedná se o dokumenty, které nebyly vytvořeny za účelem mého výzkumu. Z množství dat byla vybrána dokumentace, která se týkala „dluhových dotazů“. Každý dotaz v občanské poradně má svůj kód. Dluhové dotazy se soustřeďují v dotazech 11.2. – práva a povinnosti dlužníků, 15.1.2. – nalézací řízení, 15.1.7.– exekuční řízení a 15.1.8. – insolvenční řízení. K analýze jsem si vybrala dokumentaci všech seniorů starších 60 let, kteří řešili v občanské poradně své dluhy ve sledovaném období.

Občanská poradna nabízí uživatelům možnost vystupovat anonymně. Věk sdělený uživateli slouží občanské poradně pro statistické účely a jak jsem již uvedla, není nijak ověřován. Celkový zkoumaný soubor tvoří 128 seniorů, respektive konzultací zaznamenaných do záznamových archů Občanské poradny Havířov v letech 2012 až 2016. V **tabulce č. 1** je rozložen celkový soubor do věkových kategorií: ve věkové kategorii 60-64 let je 48 seniorů, což představuje 37,5% z celkového souboru, ve věkové kategorii 65-69 let je 40 seniorů, což představuje 31,2% z celkového souboru,

v kategorii 70-74 let je 27 seniorů, což představuje 21,1 % z celkového počtu seniorů a v kategorii 75 a více let je 13 seniorů, což je 10,2 % z celkového počtu seniorů. **Tabulka č. 2** představuje výzkumný soubor 128 seniorů rozdělen dle rodinného stavu. Nejpočetnější skupinou seniorů, kteří řešili v Občanské poradně Havířov své závazky v letech 2012 až 2016, byli vdovy a vdovci. Celkem se jednalo o 62 seniorů, což představuje 48,4 % z celkového počtu. Další početnou skupinou byli senioři, kteří žili v manželství nebo trvalém partnerském svazku-celkem se jednalo o 40 seniorů, což představuje 31,3% z celkového počtu. Seniorů, kteří žijí trvale osamoceni, bylo 14, což je 10,9 % z celkového počtu. Senioři, kteří byli rozvedeni, navštívili občanskou poradnu v počtu 12, což je 9,4% z celku. **V tabulce č. 3** je celkový soubor 128 seniorů rozložen genderově. V souboru je 82 žen, což je 64,1 % z celkového počtu. Mužů je 46, což je 35,9 % z celkového souboru.

Tabulka č. 1 – Věk seniorů

Věk	Absolutní četnost	Relativní četnost
60 - 64	48	37,5%
65 - 69	40	31,2%
70 - 74	27	21,1%
75 a více let	13	10,2%
Celkem	128	100%

Zdroj: Vlastní výzkum, červen 2017 - srpen 2017

Tabulka č. 2 – Rodinný stav seniorů

Rodinný stav	Absolutní četnost	Relativní četnost
Vdova, vdovec	62	48,4%
Rozvedený/rozvedená	12	9,4%
Žijící trvale osamocen/osamocena	14	10,9%
Manželství/partnerství	40	31,3%
Celkem	128	100%

Zdroj: Vlastní výzkum, červen 2017 - srpen 2017

Tabulka č. 3 – Pohlaví seniorů

Pohlaví	Absolutní četnost	Relativní četnost
Muž	46	35,9%
Žena	82	64,1
Celkem	128	100%

Zdroj: Vlastní výzkum, červen 2017 - srpen 2017

4.2.7 Postup při sběru dat

V rámci procesu operacionalizace jsem vytvořila dokument – výzkumný formulář (viz. příloha č. 1), který sloužil k získání výzkumných dat kategorií, které byly stanoveny na základě předběžné analýzy dokumentů občanské poradny a v dokumentaci byly vyhledávány. Každý záznamový arch občanské poradny (viz. příloha č. 2) představuje konzultaci se seniorem a pro potřeby mého výzkumu byl každý záznamový arch vybraného seniora převeden do výzkumného formuláře. Na základě této analýzy jsem získala data, prostřednictvím kterých jsem hledala odpovědi na výzkumné otázky a výzkumné hypotézy.

4.3 ANALÝZA DOKUMENTACE A INTERPRETACE VÝSLEDKU

V této kapitole se budu postupně věnovat interpretaci dat, která jsem získala podrobnou analýzou záznamových archů Občanské poradny Havířov.

4.3.1 Analýza důvodů zadlužení seniorů podle věku, rodinného stavu a genderu

Ve výzkumu mě zajímalo, jaké je věkové rozvržení seniorů, rodinný stav a pohlaví u jednotlivých důvodů, které vedly k jejich zadlužení. Na základě předběžné analýzy a následné podrobné analýzy záznamových archů občanské poradny ve sledovaném období byly stanoveny tyto důvody zadlužení seniorů: půjčka na spotřební zboží do domácnosti, půjčka z předváděcí akce, půjčka pro rodinu, ručení rodinnému příslušníku, ručení jiné osobě, dluh na nájmu/službách a dluh v souvislosti se závislostí např. na alkoholu či hracích automatech.

Nejčastěji své závazky v občanské poradně řešili senioři ve věkové kategorii 60-64 let (tabulka č.1 – Věk seniorů), kteří uvedli svůj rodinný stav vdova/vdovec (tabulka č. 2 – Rodinný stav seniorů). Z toho se častěji na občanskou poradnu obracely se svými finančními problémy ženy ve srovnání s muži (tabulka č.3 – Pohlaví seniorů).

Hlavní výzkumná hypotéza HH I zní, že důvodem zadlužení seniorů je půjčka pro rodinu.

Podrobnou analýzou dokumentace Občanské poradny Havířov z let 2012 až 2016 bylo zjištěno, že z celkového počtu 128 seniorů jich 46 (35,9%) jako důvod svých finančních problémů uvedlo půjčku na spotřební zboží do své domácnosti (tabulka č. 4 – Důvody zadlužení podle věku). Půjčka pro rodinu tak nebyla hlavním finančním problémem seniorů, kteří se na poradnu obrátili. Stanovenou výzkumnou hypotézu **HH1 jsem výzkumem nemohla potvrdit.**

Na základě dat (tabulky č. 4 – Důvody zadlužení podle věku) lze konstatovat, že celkově jsou dluhy více postiženi senioři ve věkových kategoriích 60 až 64 let a 65 až 69 let oproti ostatním věkovým kategoriím.

Tabulka č. 4 –Důvody zadlužení podle věku

Důvod zadlužení	Věk	Absolutní četnost	Relativní četnost	Důvod zadlužení	Věk	Absolutní četnost	Relativní četnost
půjčka na spotřební zboží do domácnosti	60-64	21	45,6%	půjčka pro rodinu	60-64	8	25,8%
	65-69	12	26,1%		65-69	11	35,4%
	70-74	11	23,9%		70-74	9	29,1%
	75 a více	2	4,4%		75 a více	3	9,7%
	Celkem	46	100%		Celkem	31	100%
půjčka z předváděcí akce	60-64	7	43,8%	ručení rodinnému příslušníku	60-64	2	28,5%
	65-69	3	18,7%		65-69	4	57,2%
	70-74	4	25%		70-74	1	14,3%
	75 a více	2	12,5%		75 a více	0	0%
	Celkem	16	100%		Celkem	7	100%
ručení jiné osobě	60-64	4	44,4%	dluh na nájmu/službách	60-64	5	31,2%
	65-69	4	44,4%		65-69	5	31,2%
	70-74	1	11,2%		70-74	1	6,4%
	75 a více	0	0%		75 a více	5	31,2
	Celkem	9	100%		Celkem	16	100%
Dluh v souvislosti se závislostí např. na alkoholu či hracích automatech	60-64	1	33,3%				
	65-69	2	66,7%				
	70-74	0	0%				
	75 a více	0	0%				
	Celkem	3	100%				

Zdroj: Vlastní výzkum, červen 2017 - srpen 2017

U dílčí výzkumné hypotézy H1 jsem stanovila, že půjčka na spotřební zboží do domácnosti seniora je nejčastějším důvodem zadlužení u seniorů ve věkové kategorii 70-74 let, tzn. ve srovnání s jinými věkovými kategoriemi.

V podrobné analýze jednotlivých záznamových archů byly vyhledávány výše uvedené věkové kategorie seniorů z titulu půjčky na spotřební zboží do domácnosti seniora a čítány. Data byla zaznamenána do výzkumného formuláře a u jednotlivých věkových kategorií byly srovnány a zaznamenány do tabulky č. 5 (Půjčka na spotřební zboží do domácnosti seniorů podle věku a genderu), ze které vyplynulo, že jako hlavní důvod

svých finančních problémů půjčku na spotřební zboží do domácnosti uvedli senioři ve věkové kategorii 60-64 let (45,6%), následovala věková kategorie 65-69let (26,2 %) a ve věkové kategorii 70-74 let jich bylo 11 (23,9 %) z celkového počtu 46 seniorů. Stanovenou výzkumnou hypotézu **H1 jsem tedy rovněž výzkumem nemohla potvrdit.**

Tabulka č. 5 – Půjčka na spotřební zboží do domácnosti seniorů podle věku a genderu

Věk	Gender – absolutní četnost		Relativní četnost
	Žena	Muž	
60-64	Žena	Muž	45,6%
	13	8	
65-69	Žena	Muž	26,2%
	8	4	
70-74	Žena	Muž	23,9%
	7	4	
75 a více	Žena	Muž	4,3%
	1	1	
Celkem	46		100%

Zdroj: Vlastní výzkum, červen 2017 - srpen 2017

U dílčí výzkumné hypotézy H2 jsem stanovila, že ručení jiné osobě než rodinnému příslušníku je nejčastějším důvodem zadlužení osamělých seniorů (kategorie trvale osamocen), tzn. ve srovnání s jinými kategoriemi seniorů dle rodinného stavu.

Z výzkumného formuláře, kde byly jednotlivé důvody zadlužení seniorů zaznamenány, vyplynulo, že ručení jiné osobě než rodinnému příslušníku uvedlo devět seniorů, rodinnému příslušníku ručilo sedm seniorů z celkového počtu 128 seniorů, tj. velmi nízký podíl, takřka na hranici statistické významnosti. Tabulka č. 6 – Ručení jiné osobě/ručení rodinnému příslušníku znázorňuje, že kategorii rodinného stavu trvale

osamocen nevedl ani jeden senior. Předpokládanou hypotézu **H2** tak **není možné potvrdit**.

Tabulka č. 6 – Ručení jiné osobě / ručení rodinnému příslušníku

Rodinný stav	Ručení jiné osobě - Absolutní četnost	Relativní četnost	Ručení rodinnému příslušníků – Absolutní četnost	Relativní četnost
Vdova/vdovec	4	44,3%	4	57,1%
Manželství/partnerství	3	33,4%	2	28,6%
Trvale osamocen	0	0%	0	0%
Rozvedený/rozvedená	2	22,3%	1	14,3%
Celkem	9	100%	7	100%

Zdroj: Vlastní výzkum, červen 2017 - srpen 2017

V dílčí výzkumné hypotéze **H3** mě zajímalo, zda je ručení rodinnému příslušníku nejčastějším důvodem zadlužení seniorek, tzn. ve srovnání se seniory.

Z výzkumného formuláře byla data přenesena do tabulky č. 7- Ručení rodinnému příslušníku podle genderu. Po srovnání počtu seniorek a seniorů vyplynulo, že z celkového počtu sedmi seniorů, kteří uvedli, že ručení rodinnému příslušníku bylo důvodem jejich finančních problémů, se jednalo o šest žen. **Hypotézu H3 je možné potvrdit**, neboť seniorky ručily rodinnému příslušníku mnohem častěji než muži.

Tabulka č. 7– Ručení rodinnému příslušníku podle genderu

Ručení rodinnému příslušníku podle genderu	Absolutní četnost	Relativní četnost
Žena	6	85,7%
Muž	1	14,3%
Celkem	7	100%

Zdroj: Vlastní výzkum, červen 2017 - srpen 2017

4.3.2 Analýza důsledků zadlužení seniorů podle věku, rodinného stavu a genderu

V této části výzkumu mě zajímalo, jaké je věkové rozvržení seniorů, jejich rodinný stav a pohlaví u jednotlivých důsledků zadlužení. Na základě předběžné analýzy a následné podrobné analýzy záznamových archů občanské poradny ve sledovaném období byly stanoveny tyto důsledky zadlužení seniorů, neboť každá tato kategorie předpokládá určitou fázi – důsledek dluhové situace seniora: poradenství v oblasti práv a povinností dlužníků, nalézací řízení, exekuční řízení a insolvenční řízení. Tyto kategorie dluhových dotazů jsou v rámci Asociace občanských poraden, do níž Občanská poradna Havířov patří, konkrétně kategorizovány, každý dluhový dotaz má stanoven kód: 11.2. 15.1.2., 15.1.7. a 15.1. 8.

Dluhové dotazy:

Kód: 11. 2. – práva a povinnosti dlužníků (dotazy seniorů v této oblasti se týkají závazků, které již byly po splatnosti, nebo senior věděl, že již brzy nebude mít prostředky na úhradu splátky).

Kód: 15.1.2. – nalézací řízení⁴ (je soudní, správní či rozhodčí řízení⁵, jedná se o stav, kdy věřitel již začal svůj závazek uplatňovat prostřednictvím soudu, správního orgánu či rozhodce).

Kód: 15.1.7. – exekuční řízení⁶(závazky seniorů již byly v exekučním řízení).

⁴ Nalézacím řízením je myšleno soudní, správní či rozhodčí řízení, ve kterém se jedná o nalezení práva. Věřitel uplatňuje svůj nárok před soudem, rozhodcem či správním orgánem.

⁵ Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, rozhodčí řízení je postaveno na roveň soudnímu řízení. Řešení sporu před rozhodcem je nutné mít dopředu se spotřebitelem dohodnuto.

⁶ Zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů

Kód: 15.1.8.- insolvenční řízení⁷ (v této oblasti se soustřeďují dotazy, kdy senioři zvažovali možnost podat insolvenční návrh spolu s návrhem na povolení oddlužení).

Na základě analýzy záznamových archů byly jednotlivé kategorie důsledků zadlužení seniorů čítány a zaznamenány do výzkumného formuláře. Kód dotazu, který představuje důsledek zadlužení seniora, jsem zjistila z části „dotazy v záznamovém archu“.

Druhá hlavní hypotéza HH II zněla, že nejčastějším důsledkem zadlužení seniorů je exekuční řízení.

Podrobnou analýzou dokumentace Občanské poradny Havířov z let 2012 až 2016 bylo zjištěno, že z celkového počtu 128 seniorů jich celkem 67, což je plná polovina, resp. každý druhý (52,4 %), jako důsledek svých finančních problémů uvedlo exekuční řízení (tabulka č. 8 – Důsledek zadlužení seniorů v exekučním řízení). Senioři byli ve věkové kategorii 60 – 64 let a převážně se jednalo o ženy (tabulka č. 9 – Důsledek zadlužení seniorů v exekučním řízení, podle věku a genderu).

Druhým nejčastějším důsledkem zadlužení seniorů bylo vyústění finančních problémů do potřeby orientace v právech a povinnostech dlužníků (více než čtvrtina 27,3 %). Zhruba stejný podíl představuje nalézací a insolvenční řízení (zhruba desetina případů).

⁷ Zákon č.182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)

Tabulka č. 8 – Důsledek zadlužení seniorů v exekučním řízení

Důsledek zadlužení	Absolutní četnost	Relativní četnost
11.2. – práva a povinnosti dlužníků	35	27,3%
15.1.2. – nalézací řízení	14	10,9%
15.1.7. – exekuční řízení	67	52,4%
15.1.8.- insolvenční řízení	12	9,4%
Celkem	128	100%

Zdroj: Vlastní výzkum, červen 2017 - srpen 2017

Tabulka č. 9 – Důsledek zadlužení seniorů v exekučním řízení, podle věku a genderu

Věk	Gender	
	Žena	Muž
60-64	Žena	Muž
	18	9
65-69	Žena	Muž
	14	7
70-74	Žena	Muž
	8	7
75 a více	Žena	Muž
	3	1
Celkem	67	

Zdroj: Vlastní výzkum, červen 2017 - srpen 2017

Druhá hlavní výzkumná hypotéza byla výzkumem potvrzena.

V dílčí výzkumné hypotéze H5 jsem se snažila zjistit, zda je nalézací řízení nejčastějším důsledkem zadlužení seniorů ve věkové kategorii 60-64 let, tzn. ve srovnání s jinými věkovými kategoriemi (tabulka č. 10 - Důsledek zadlužení seniorů v nalézacím řízení). Podrobnou analýzou záznamových archů jsem došla k závěru, že tuto hypotézu H5 lze potvrdit částečně, neboť z celkového počtu 14 seniorů, což představuje 10,9% seniorů, kteří uvedli, že důsledkem jejich zadlužení je nalézací řízení, byli čtyři seniory ve věkové kategorii 60-64 let (tj. marginální % podíl), v kategorii 65-69 let se jednalo také o čtyři seniory a v následujících kategoriích 70-74 let a 75 a více let se jednalo o tři seniory. Nejedná se tedy o zásadní rozdíl ve věkové struktuře seniorů, kteří uvedli, že důsledkem jejich zadlužení bylo nalézací řízení.

Tabulka č. 10 – Důsledek zadlužení seniorů v nalézacím řízení

Věk	Počet
60-64	4
65-69	4
70-74	3
75 a více	3
Celkem	14 (10,9% ze 128)

Zdroj: Vlastní výzkum, červen 2017 - srpen 2017

V dílčí výzkumné hypotéze **H6** jsem zjišťovala, zda důsledkem zadlužení u seniorů žijících v manželství nebo trvalém partnerském svazku proti jiným formám partnerského soužití je exekuce (tabulka č. 11 - Důsledek zadlužení seniorů v exekučním řízení podle rodinného stavu). Z celkového počtu 67 seniorů, kteří uvedli, že jejich důsledkem finančních problémů je exekuce, jich 32 bylo vdov a vdovců, takřka polovina z nich (47,8 %) v trvalém partnerství či manželství jich žilo 18 (26,9 %). **Stanovenou hypotézu H6 není možné potvrdit.**

Tabulka č. 11 – Důsledek zadlužení seniorů v exekučním řízení podle rodinného stavu

Rodinný stav	Absolutní četnost	Relativní četnost
Vdova/vdovec	32	47,8%
Manželství/partnerství	18	26,9%
Trvale osamocen	6	8,9%
Rozvedený/rozvedená	11	16,4%
Celkem	67	100%

Zdroj: Vlastní výzkum, červen 2017 - srpen 2017

Ve výzkumné hypotéze **H7** jsem se snažila zjistit, zda senioři ve srovnání se seniorkami ve větším počtu uvádějí jako důsledek svého zadlužení insolvenční řízení (tabulka č. 12 - Důsledek zadlužení seniorů v insolvenčním řízení podle genderu). **Zjištěná data nepodporují dílčí výzkumnou hypotézu H7**, neboť z celkového počtu 12 seniorů, kteří uvedli jako důsledek svých finančních problémů insolvenční řízení, bylo osm žen a čtyři muži.

Tabulka č. 12 – Důsledek zadlužení seniorů v insolvenčním řízení podle genderu

Gender	Počet
Žena	8
Muž	4
Celkem	12 = 9,4% ze 128

Zdroj: Vlastní výzkum, červen 2017 - srpen 2017

4.3.3 Analýza způsobů, jimiž se seniori se zadlužením vyrovnávají podle věku, rodinného stavu a genderu.

Způsoby, jimiž se seniori vyrovnávali se svým zadlužením, jsou popsány v níže uvedených kategoriích: senior byl do občanské poradny odeslán od Okresního soudu Karviná – pobočka Havířov, senior navštívil občanskou poradnu na základě rady/doporučení známého/rodiny, senior se o občanské poradně dověděl z informačních materiálů, senior již měl osobní zkušenost s občanskou poradnou. Tyto kategorie byly vytvořeny na základě prvotní analýzy záznamových archů, které lze zjistit v části „charakteristika situace“. V následné analýze byly v jednotlivých záznamových arších vyhledávány výše uvedené kategorie a čítány. Počty jednotlivých způsobů vyrovnání se se závazky byly srovnány. Data byla zaznamenána z jednotlivých záznamových archů do výzkumného formuláře.

V hlavní výzkumné hypotéze HH III jsem se snažila zjistit, zda seniori nejčastěji řeší zadlužení tak, že kontaktují Okresní soud Karviná – pobočka Havířov (tabulka č. 13 – Způsoby, jimiž se seniori vyrovnávají se svým zadlužením). Z celkového počtu 128 seniorů jich 45 jako první variantu vyrovnání se se svým zadlužením zvolili návštěvu Okresního soudu Karviná – pobočka Havířov. Z výzkumu je možné stanovenou hypotézu HH III potvrdit. Nejčastěji seniori navštívili poradnu na podnět okresního soudu (více než třetina, tj. 35,2 %). Poměrně často seniori poradnu navštívili také na základě informací z letáků či od rodinných příslušníků

(27,4% a 26,6 %). Zhruba každý desátý (10,9 %) měl již předchozí zkušenost s občanskou poradnou.

Tabulka č. 13 – Způsoby, s nimiž se senioři vyrovnávají se svým zadlužením

Způsob vyrovnání se se svým zadlužením	Absolutní četnost	Relativní četnost
senior byl do občanské poradny odeslán od Okresního soudu Karviná – pobočka Havířov	45	35,2%
senior navštívil občanskou poradnu na základě rady/doporučení známého/rodiny	34	26,6%
senior se o občanské poradně dověděl z informačních materiálů	35	27,3%
senior již měl osobní zkušenost s občanskou poradnou	14	10,9%
Celkem	128	100%

Zdroj: Vlastní výzkum, červen 2017 - srpen 2017

V následující dílčí hypotéze **H9** jsem se snažila zjistit, zda se senioři ve věkové kategorii 60-64 let nejčastěji vyrovnávají se svým zadlužením - ve srovnání s jinými věkovými kategoriemi a způsoby vyrovnání se se svým zadlužením - návštěvou občanské poradny na základě informačních materiálů (tabulka č. 14 - Způsob vyrovnání se se svým zadlužením podle věku). Z výzkumu vyplynulo, že ve věkové kategorii 60–64 let se nejčastěji senioři vyrovnávali se svým zadlužením tak, že jako první zvolili variantu kontaktování Okresního soudu v Karviné – pobočka Havířov. Na základě výzkumu tak **není možné hypotézu H9 potvrdit**, jelikož variantu návštěvy Občanské poradny Havířov volili senioři až jako druhou.

Tabulka č. 14 – Způsob vyrovnání se se svým zadlužením podle věku

Způsob vyrovnání se se svými závazky	Věk	Absolutní četnost	Relativní četnost	Způsob vyrovnání se se svými závazky	Věk	Absolutní četnost	Relativní četnost
senior byl do občanské poradny odeslán od Okresního soudu v Karviné – pobočka Havířov	60-64	17	37,8%	senior navštívil občanskou poradnu na základě rady/doporučení známého/rodiny	60-64	13	38,2%
	65-69	12	26,7%		65-69	13	38,2%
	70-74	13	28,8%		70-74	5	14,7%
	75 a více	3	6,7%		75 a více	3	8,9%
	Celkem	45	100%		Celkem	34	100%
senior se o občanské poradně dověděl z informačních materiálů	60-64	14	40%	senior již měl osobní zkušenost s občanskou poradnou	60-64	4	28,6%
	65-69	13	37,1%		65-69	5	35,7%
	70-74	5	14,3%		70-74	5	35,7%
	75 a více	3	8,6%		75 a více	0	0%
	Celkem	35	100%		Celkem	14	100%

Zdroj: Vlastní výzkum, červen 2017 - srpen 2017

V následující dílčí hypotéze **H10** jsem chtěla zjistit, zda nejčastějším způsobem vyrovnání se se zadlužením u ovdovělých seniorů, ve srovnání s jinými kategoriemi rodinného stavu, je návštěva občanské poradny na základě doporučení známého či rodiny (tabulka č. 15 - Srovnání rodinného stavu u seniorů, kteří zvolili návštěvu občanské poradny na základě doporučení známého či rodiny). Níže uvedená tabulka znázorňuje počet seniorů vdov a vdovců, kteří zvolili návštěvu občanské poradny na základě doporučení známého či rodiny. Stanovenou hypotézu **H10** je na základě výzkumu možné potvrdit, neboť z počtu 34 seniorů, kteří zvolili návštěvu občanské poradny na základě rady/doporučení známého/rodiny, jich bylo 20 (58,8%) rodinného stavu vdova – vdovec. Může to být způsobeno také tím, že v seniorské populaci se častěji vyskytují vdovy než vdovci.

Tabulka č. 15 – Srovnání rodinného stavu u seniorů, kteří zvolili návštěvu občanské poradny na základě doporučení známého či rodiny.

Způsob vyrovnání se se svými závazky	Rodinný stav	Absolutní četnost	Relativní četnost
senior navštívil občanskou poradnu na základě rady/doporučení známého/rodiny	Vdova/vdovec	20	58,8%
	Manželství/partnerství	12	35,3%
	Trvale osamocen	0	0%
	Rozvedený/rozvedená	2	5,9%
	Celkem	34	100%

Zdroj: Vlastní výzkum, červen 2017 - srpen 2017

V závěrečné dílčí hypotéze H11 jsem chtěla zjistit, zda je nejčastějším způsobem vyrovnání se se zadlužením u seniorů ve srovnání se seniorkami návštěva občanské poradny na základě odeslání od Okresního soudu Karviná – pobočka Havířov (tabulka č. 16 - Srovnání genderu u seniorů, kteří zvolili návštěvu občanské poradny na základě odeslání od Okresního soudu v Karviné – pobočka Havířov). Tuto dílčí hypotézu H11 je možné na základě výzkumu potvrdit, neboť seniorky se oproti seniorům ve větším počtu se svým zadlužením vyrovnaly tím, že jako první variantu zvolily návštěvu Okresního soudu Karviná – pobočka Havířov.

Tabulka č. 16 – Srovnání genderu u seniorů, kteří zvolili návštěvu občanské poradny na základě odkázání od Okresního soudu v Havířově.

Způsob vyrovnání se se svými závazky	Gender	Absolutní četnost	Relativní četnost
senior byl do občanské poradny odeslán od Okresního soudu v Havířově	Žena	28	62,2%
	Muž	17	37,8%
	Celkem	45	100%

Zdroj: Vlastní výzkum, červen 2017 - srpen 2017

4.4 SHRNUÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Cílem výzkumu bakalářské práce bylo analyzovat různé aspekty zadlužení seniorů a jejich životní situace. Zjišťovala jsem důvody zadlužení seniorů, důsledky zadlužení pro seniory a způsoby, jakými se senioři se

svým zadlužením vyrovnávali. Snažila jsem se o postižení případných rozdílů mezi seniory na základě věku, genderu, rodinného stavu, popř. fáze řešení dluhové situace. Po předběžné analýze záznamových archů Občanské poradny Havířov z let 2012 až 2016 byly za hlavní důvody zadlužení seniorů stanoveny tyto kategorie: půjčka na spotřební zboží do domácnosti, půjčka z předváděcí akce, půjčka pro rodinu, ručení rodinnému příslušníku, ručení jiné osobě, dluh na nájmu/ službách a dluh v souvislosti se závislostí např. na alkoholu či hracích automatech. Důsledky zadlužení byly po předběžné analýze záznamových archů kategorizovány takto: poradenství v oblasti práv a povinností dlužníků, nalézací řízení, exekuční řízení a insolvenční řízení. A způsoby, jimiž se seniory se svým zadlužením vyrovnali, byly stanoveny po předběžné analýze takto: senior byl do občanské poradny odkázán od Okresního soudu v Karviné – pobočka Havířov, senior navštívil občanskou poradnu na základě rady/doporučení známého/rodiny, senior se o občanské poradně dověděl z informačních materiálů a senior již měl osobní zkušenost s občanskou poradnou.

Ve výzkumné hypotéze HH I jsem předpokládala, že nejčastějším důvodem zadlužení seniorů je půjčka pro rodinu. Výzkumná hypotéza se výzkumem nepotvrdila, neboť z podrobné analýzy záznamových archů Občanské poradny Havířov z let 2012 až 2016 vyplynulo, že největší podíl na důvodech zadlužení seniorů měla půjčka na spotřební zboží do domácnosti seniorů - z celkového počtu 128 seniorů se jednalo o 46 seniorů 35,9 % (tabulka č. 4 - Důvody zadlužení).

V následující hlavní výzkumné hypotéze HH II jsem předpokládala, že nejčastějším důsledkem zadlužení seniorů je exekuční řízení. Bylo zjištěno, že z celkového počtu 128 seniorů jich celkem 67 jako důsledek svých finančních problémů uvedlo exekuční řízení, což představuje 52,4 % (tabulka č. 8 –

Důsledek zadlužení seniorů v exekučním řízení). Hypotéza byla výzkumem potvrzena.

Ve třetí hlavní výzkumné hypotéze HH III jsem se snažila zjistit, zda senioři nejčastěji řeší zadlužení tak, že kontaktují Okresní soud Karviná – pobočka Havířov (tabulka č. 13 – Způsoby, s nimiž se senioři vyrovnávají se svým zadlužením). Z celkového počtu 128 seniorů jich 45 jako první variantu vyrovnání se se svým zadlužením zvolili návštěvu Okresního soudu Karviná – pobočka Havířov. Z celkového počtu se jedná o 35,2 %. Z výzkumu je možné stanovenou hypotézu HH III potvrdit.

Z následujících devíti dílčích výzkumných hypotéz není možné pět výzkumných hypotéz potvrdit, jedna hypotéza byla potvrzena částečně a tři dílčí výzkumné hypotézy je možné ze zjištěných dat potvrdit.

Po podrobné analýze záznamových archů Občanské poradny Havířov z let 2012 až 2016 jsem na základě zjištěných dat došla k závěru, že nejpočetnější skupinou seniorů, kteří navštívili ve sledovaném období Občanskou poradnu Havířov a řešili své závazky, byla skupina seniorů ve věkové kategorii 60-64 let - z celkového zkoumaného souboru 128 seniorů bylo 48 v této věkové kategorii, což představuje z celkového počtu 37,5 % (tabulka č. 1 - Věk seniorů).

Jednalo se především o seniory vdovy a vdovce (tabulka č. 2 - Rodinný stav seniorů), z celkového zkoumaného souboru 128 seniorů jich bylo celkem 62 což je 48,4 %.

Tabulka č. 3 - Pohlaví seniorů -znázorňuje, že se jednalo o ženy v počtu 82 seniorek z celkového počtu 128 seniorů - jedná se o 64,1 %.

Nejčastější příčinou zadlužení seniorů byla půjčka na spotřební zboží do domácností seniorů - celkem 46 seniorů-jedná se o 35,9 %. Další početnou skupinu tvořili senioři, kteří se zadlužili pro svou rodinu. Jednalo se o 31 seniorů, což představuje z celkového počtu 24,2 %. Následovaly dluhy v souvislosti s nájmem a neuhrazenými službami a půjčky z předváděcích akcí. Jednalo se o 16 seniorů, což činí 12,5 %. A naprosto okrajové byly dluhy v souvislosti se závislostmi. Z celkového počtu se jednalo pouze o tři seniory. Takto nízký počet však může být důsledkem ukrytí tohoto problému pod jiné příčiny zadlužení.

Největší skupinou seniorů, kteří se obrátili o pomoc na Občanskou poradnu Havířov, byli senioři, kteří se nacházeli v exekučním řízení - jednalo se o 67 seniorů, což představuje 52,4 %. Druhou nejpočetnější skupinu tvořili senioři, kteří se přišli poradit ohledně práv a povinností dlužníků – jednalo se o 35 seniorů - tedy o 27,3 % z celkového počtu. Nejméně seniorů se nacházelo v insolvenčním řízení - týkalo se 12 seniorů, což představuje 9,4 %.

Ve způsobech, jimiž se senioři vyrovnávali se svým zadlužením, nebyly zásadní rozdíly. Jako první variantu řešení své zadluženosti senioři volili návštěvu Občanské poradny Havířov na základě odkázání od Okresního soudu Karviná – pobočka Havířov. Jednalo se o 45 seniorů, tedy 35,2 % z celkového počtu. Hned druhou variantou bylo využití informačních materiálů, které Občanská poradna Havířov distribuuje v rámci města a na internetových stránkách zřizovatele. Jednalo se o 35 seniorů, což představuje 27,3 %. Početnou skupinu tvořili také senioři, kteří navštívili poradnu na základě rady nebo doporučení známého či rodiny - jednalo se o 34 seniorů, tedy 26,6 %.

ZÁVĚR

Bakalářskou práci jsem zvolila na téma **Dluhy seniorů v Občanské poradně Havířov**. Stěžejním bodem k výběru tématu bakalářské práce byla má téměř sedmiletá zkušenost poradce v občanské poradně, kde jsem se se zadluženými seniory setkávala.

Bakalářská práce se skládá zčásti teoretické, která je rozdělena na tři podkapitoly, a části empirické, která se skládá ze čtyř podkapitol.

V první kapitole teoretické části se postupně věnuji definici základních pojmů, které byly pro tuto kapitolu zásadní - byly jimi: senior, senilita a ageismus. Dále jsem se věnovala vymezení procesu stárnutí, a to z hlediska biologického a fyziologického, a také procesu odchodu do starobního důchodu, nároku na starobní důchod a změn v souvislosti se ztrátou profesní role zaměstnance a nabytí nové role starobního důchodce. Na první kapitolu navazuje kapitola druhá, kde je vymezena chudoba, sociální aspekty zadlužení seniorů a význam rodiny v životě seniorů. Věnuji se jak pozitivním, tak negativním dopadům společného soužití. Na konci druhé kapitoly jsem již cíleně směřovala k tématu dluhů seniorů, které jsou předmětem bakalářské práce. Třetí kapitola mé práce se zaměřila na formální systém pomoci seniorům dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, kde jsem definovala služby, které v péči o seniory pomáhají. Konkrétně jsem popsala základní i odborné sociální poradenství a specifikovala jsem dluhové poradenství. Ve třetí části teoretické kapitoly jsem přiblížila činnost občanských poraden v České republice.

Na teoretickou část navazuje plynule část empirická. Cílem výzkumu v bakalářské práci bylo analyzovat různé aspekty zadlužení seniorů a jejich životní situace. Zjišťovala jsem důvody zadlužení seniorů, důsledky

zadlužení pro seniory a způsoby, jimiž se senioři se svým zadlužením vyrovnávali. Snažila jsem se o vystižení rozdílů mezi seniory na základě věku, genderu, rodinného stavu, popř. fáze řešení dluhové situace.

Vzhledem k cíli práce jsem zvolila kvantitativní metodu. Ta mi umožnila shromáždění většího množství dat, konkrétně dokumentaci Občanské poradny Havířov od roku 2012 do roku 2016. Celkem jsem ve výzkumu pracovala se 128 záznamovými archy seniorů, kteří se ve sledovaném období na Občanskou poradnu Havířov obrátili s řešením svých finančních problémů.

Prostřednictvím techniky analýzy dokumentů jsem data třídila tak, abych našla mezi jednotlivými daty vztahy a souvislosti a odpověděla na výzkumné otázky a hypotézy. Výzkumem jsem zjistila nejčastější důvody zadlužení seniorů, důsledky zadlužení a způsoby, jimiž se senioři se svým zadlužením vyrovnávali.

LITERATURA A ZDROJE

Seznam literatury:

1. ALAN, Josef. *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama, 1989. Pyramida (Panorama). ISBN isbn80-7038-044-6.
2. ARNOLDOVÁ, Anna. *Sociální péče: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-5148-1.
3. ČVELA, Rostislav a Libuše ČELEDVÁ. *Sociální gerontologie: východiska ke zdravotní politice a podpoře zdraví ve stáří*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4544-2.
4. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0139-7.
5. JOAN T. ERBER. *Aging and older adulthood*. 2nd ed. Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2010. ISBN 9781405170055.
6. GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.
7. HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-x.
8. HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Sociální gerontologie, aneb, Senioři mezi námi*. Praha: Galén, 2012. ISBN 978-80-7262-900-8.
9. HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87-109-19-9.
10. JAROŠ, J. 2013. *Šmejdi: aneb jak se vyrovnat s předváděcími akcemi pro seniory? Vyhybat se jim*. Revue 50+. roč. 9, č. 6, s. 40 – 41.
11. KALIBOVÁ, K., PAVLÍK, Z. a A. VODÁKOVÁ. *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. Sociologické pojmosloví. ISBN 80-901424-2-7.

12. KALVACH, Zdeněk. *Geriatric a gerontologie*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0548-6.
13. LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.
14. MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-x.
15. MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-7-8.
16. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
17. MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-310-9.
18. MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0213-4.
19. ONDRUŠOVÁ, Jiřina. *Stáří a smysl života*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1997-2.
20. PŘIBYL, Hugo. *Lidské potřeby ve stáří*. Praha: Maxdorf, 2015. Jessenius. ISBN 978-80-7345-437-1.
21. SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada, 2012. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3850-5.
22. SUCHOMELOVÁ, Věra. *Senioři a spiritualita: duchovní potřeby v každodenním životě*. Praha: Návrat domů, 2016. ISBN 978-80-7255-361-7.
23. SÝKOROVÁ, Dana. *Autonomie ve stáří: kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-62-5.

24. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
25. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.
26. DVOŘÁKOVÁ, Zuzana a Marek STRÍTESKÝ, ed. *Finanční gramotnost jako prevence předlužení občana: Vysoká škola ekonomická v Praze, 14. ledna 2010 : sborník příspěvků* [online]. Praha: Oeconomica, 2010 [cit. 2018-03-08]. ISBN 978-802-4516-332.
27. NOVÁKOVÁ, Vladimíra a Věroslav SOBOTKA, ed. *Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti. 2., aktualiz. vyd.* Praha: COFET, 2011. ISBN 978-80-9043-96-1-0.
28. VYSEKALOVÁ, Jitka a Jiří MIKEŠ. *Reklama: jak dělat reklamu*. Praha: Grada, c2003. Poradce pro praxi. ISBN 80-247-0557-5.

Internetové zdroje:

1. *Procentuální zastoupení populace ve věku 65 a více let v jednotlivých státech Evropy v letech 2000 až 2016*. [online]. 2017 [cit. 2017-06-24]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/seniori>
2. *Senioři v Moravskoslezském kraji 2015*. [online]. 2015 [cit. 2017-07-02]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20537326/33014615k.pdf/75ca3043-9aaf-42e6-af07-f688ffe8048e?version=1.6#page=1&zoom=auto,-130,848>
3. *Předdůchod* [online]. 2012 [cit. 2017-06-23]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/13226>
4. *Nová kmenová prognóza populačního vývoje České republiky 2003-2065* [online]. 2005 [cit. 2017-07-05]. Dostupné z: http://demografie.info/?cz_prognozyprognozacr

5. *Průměrná výše sólo důchodů v České republice* [online]. 2017 [cit. 2017-07-05]. Dostupné z: http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/579944D5-DEDF-4D0E-93FE-5DCDD1D52717/0/2017_Prumerna_vyse_solo_duchodu_v_CR_v_casove_rade.pdf
6. *Starobní důchody* [online]. 2016 [cit. 2017-07-06]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/starobni-duchody.htm>
7. *Zaznamenané týrání a zneužívání seniorů na krizové lince Senior telefonu v r. 2014* [online]. 2014 [cit. 2017-08-06]. Dostupné z: <https://www.zivot90.cz/202-senior-telefon/223-tyrani>
8. *Oznamování předváděcích akcí* [online]. 2017 [cit. 2017-08-12]. Dostupné z: <https://www.coi.cz/pro-podnikatele/oznamovani-predvadecich-prodejnich-akci/>
9. *RPSN* [online]. 2017 [cit. 2017-08-12]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/cs/spotrebitel/ochrana_spotrebitel/rpsn.html
10. *Asociace občanských poraden* [online]. [cit. 2017-08-19]. Dostupné z: <http://www.obcanskeporadny.cz/>
11. *Co je nalézací řízení* [online]. [cit. 2017-08-22]. Dostupné z: <http://www.ekcr.cz/1/exekutori-radi/799-9-co-je-to-nalezaci-rizeni?w>
12. *Poslání Občanské poradny Havířov 2013* [online]. 2013 [cit. 2017-08-26]. Dostupné z: www.slezskadiakonie.cz/sluzby/obtizne-zivotni-situace/obtizne-zivotni-situace-sluzby/centrum100
13. *Vzrůstající trend. Týká se počtu případů exekucí z důchodů a nemocenských dávek* [online]. 2017 [cit. 2017-12-14]. Dostupné z: http://www.cssz.cz/cz/ocssz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2017/20170810-vzrustajici_trend._tyka_se_poctu_pripadu_exekuci_z_duchodu_a_nemocenskych_davek.htm

14. *Přehled o počtu důchodců s exekuční srážkou v členění podle územní části, podle pohlaví, průměrné výše důchodů a srážky, průměrného věku a podle druhu důchodu za 6/2017* [online]. 2017 [cit. 2017-12-14].]. Dostupné z: http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/557EE558-6DB5-4362-A462-0CF26D00F51C/0/TZ_exekuce2q_tabulka.pdf
15. *Průměrná spotřební vydání domácností v Kč na osobu a rok. 2016.* [online]. 2016 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=uziv-dotaz#k=5&w=>

Právní předpisy:

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdější předpisů. In: *Sbírka zákonů*.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdější předpisů. In: *Sbírka zákonů*.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdější předpisů. In: *Sbírka zákonů*.

Zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád), ve znění pozdější předpisů. In: *Sbírka zákonů*.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdější předpisů. In: *Sbírka zákonů*.

Zákon č.182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdější předpisů. In: *Sbírka zákonů*.

Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdější předpisů. In: *Sbírka zákonů*.

SEZNAM TABULEK

TABULKA Č. 1 – VĚK SENIORŮ	55
TABULKA Č. 2 – RODINNÝ STAV SENIORŮ	55
TABULKA Č. 3 – POHLAVÍ SENIORŮ	55
TABULKA Č. 4 – DŮVODY ZADLUŽENÍ PODLE VĚKU	58
TABULKA Č. 5 – PŮJČKA NA SPOTŘEBNÍ ZBOŽÍ DO DOMÁCNOSTI SENIORŮ PODLE VĚKU A GENDERU ..	59
TABULKA Č. 6 – RUČENÍ JINÉ OSOBĚ / RUČENÍ RODINNÉMU PŘÍSLUŠNÍKU.....	60
TABULKA Č. 7– RUČENÍ RODINNÉMU PŘÍSLUŠNÍKU PODLE GENDERU	60
TABULKA Č. 8 – DŮSLEDEK ZADLUŽENÍ SENIORŮ V EXEKUČNÍM ŘÍZENÍ.....	63
TABULKA Č. 9 – DŮSLEDEK ZADLUŽENÍ SENIORŮ V EXEKUČNÍM ŘÍZENÍ, PODLE VĚKU A GENDERU	63
TABULKA Č. 10 – DŮSLEDEK ZADLUŽENÍ SENIORŮ V NALÉZACÍM ŘÍZENÍ	64
TABULKA Č. 11 – DŮSLEDEK ZADLUŽENÍ SENIORŮ V EXEKUČNÍM ŘÍZENÍ PODLE RODINNÉHO STAVU ..	64
TABULKA Č. 12 – DŮSLEDEK ZADLUŽENÍ SENIORŮ V INSOLVENČNÍM ŘÍZENÍ PODLE GENDERU.....	65
TABULKA Č. 13 – ZPŮSOBY, S NIMIŽ SE SENIOŘI VYROVNÁVAJÍ SE SVÝM ZADLUŽENÍM.....	66
TABULKA Č. 14 – ZPŮSOB VYROVNÁNÍ SE SE SVÝM ZADLUŽENÍM PODLE VĚKU.....	67
TABULKA Č. 15 – SROVNÁNÍ RODINNÉHO STAVU U SENIORŮ, KTEŘÍ ZVOLILI NÁVŠTĚVU OBČANSKÉ PORADNY NA ZÁKLADĚ DOPORUČENÍ ZNÁMÉHO ČI RODINY.....	68
TABULKA Č. 16 – SROVNÁNÍ GENDERU U SENIORŮ, KTEŘÍ ZVOLILI NÁVŠTĚVU OBČANSKÉ PORADNY NA ZÁKLADĚ ODKÁZÁNÍ OD OKRESNÍHO SOUDU V HAVÍŘOVĚ.....	68

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 - Výzkumný formulář

Příloha č. 2 - Záznamový arch občanské poradny

Příloha č. 3 - Operacionalizace výzkumných hypotéz

Příloha č. 1 - Výzkumný formulář

1. Jaké jsou důvody zadlužení seniorů podle věku?

Půjčka na spotřební zboží do domácnosti seniora	
Půjčka z předváděcí akce	
Půjčka pro rodinu	
Ručení rodinnému příslušníku	
Ručení jiné osobě	
Dluh na nájmu, službách	
Dluh v souvislosti se závislostí (alkohol, automaty)	

2. Jaké jsou důvody zadlužení seniorů podle rodinného stavu?

Půjčka na spotřební zboží do domácnosti seniora	
Půjčka z předváděcí akce	
Půjčka pro rodinu	
Ručení rodinnému příslušníku	
Ručení jiné osobě	
Dluh na nájmu, službách	
Dluh v souvislosti se závislostí (alkohol, automaty)	

3. Jaké jsou důvody zadlužení seniorů podle genderu?

Půjčka na spotřební zboží do domácnosti seniora	
Půjčka z předváděcí akce	
Půjčka pro rodinu	
Ručení rodinnému příslušníku	
Ručení jiné osobě	
Dluh na nájmu, službách	
Dluh v souvislosti se závislostí (alkohol, automaty)	

4. Jaké jsou důsledky zadlužení seniorů podle věku ?

kód dotazu 11. 2. práva a povinnosti dlužníků	
kód dotazu 15. 1. 2. nalézací řízení	
kód dotazu 15. 1. 7. exekuční řízení	
kód dotazu 15. 1. 8. – insolvenční řízení	

5. Jaké jsou důsledky zadlužení seniorů podle rodinného stavu?

kód dotazu 11. 2. práva a povinnosti dlužníků	
kód dotazu 15. 1. 2. nalézací řízení	
kód dotazu 15. 1. 7. exekuční řízení	
kód dotazu 15. 1. 8. – insolvenční řízení	

6. Jaké jsou důsledky zadlužení seniorů podle genderu?

kód dotazu 11. 2. práva a povinnosti dlužníků	
kód dotazu 15. 1. 2. nalézací řízení	
kód dotazu 15. 1. 7. exekuční řízení	
kód dotazu 15. 1. 8. – insolvenční řízení	

7. Jakými způsoby se senioři vyrovnávají se zadlužením podle věku ?

Senior byl do poradny odkázán od Okresního soudu Karviná – pobočka Havířov	
Senior navštívil poradnu na základě rady, doporučení známého, rodiny	
Senior se o poradně dověděl z informačních materiálů	
Senior již měl osobní zkušenost s poradnou	

8. Jakými způsoby se senioři vyrovnávají se zadlužením podle rodinného stavu?

Senior byl do poradny odkázán od Okresního soudu Karviná – pobočka Havířov	
Senior navštívil poradnu na základě rady, doporučení známého, rodiny	

Senior se o poradně dověděl z informačních materiálů	
Senior již měl osobní zkušenost s poradnou	

9. Jakými způsoby se senioři vyrovnávají se zadlužením podle genderu?

Senior byl do poradny odkázán od Okresního soudu Karviná – pobočka Havířov	
Senior navštívil poradnu na základě rady, doporučení známého, rodiny	
Senior se o poradně dověděl z informačních materiálů	
Senior již měl osobní zkušenost s poradnou	

Příloha č. 2 - Záznamový arch občanské poradny

	Záznamový arch AOP				Evidenční číslo
	Individuální plán				
Poradce	Konzultant	Telefon	Věk	Jméno a příjmení	
Char. tazatele	Zdroj informací		Délka konzultace: Příprava : Délka zprac. ZA:		Adresa

Konzultace č. 1							
Datum	Kontakt	Úroveň služby		Dotazy			Činnost
		1	2 3 4	O	P		
	NT D B I A						
Příští konzultace							
<p>Uživateli byly předány základní informace o OP a byl seznámen s podmínkami poskytování služby:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uzavření smlouvy- každá zakázka má své číslo • Vedení dokumentace • Ukončení služby • Stížnosti <p><i>Charakteristika situace</i></p> <p><u>Ústní smlouva o poskytnutí sociální služby byla uzavřena se zájemcem na zakázku:</u></p> <p><u>Nyní se ze zájemce stává uživatel</u></p> <p><i>Možnosti řešení:</i></p> <p><i>Vyhodnocení zakázky:</i></p>							
Poznámka							

Příloha č. 3 - Operacionalizace výzkumných hypotéz

HH 1: Nejčastějším důvodem zadlužení seniorů je půjčka pro rodinu

Za důvody zadlužení seniorů považuji: půjčku na spotřební zboží do domácnosti seniora, půjčku z předváděcí akce, půjčku pro rodinu, ručení rodinnému příslušníku, ručení jiné osobě, dluh na nájmu/ službách a dluhy v souvislosti se závislostmi (alkohol, hraní). Tyto kategorie byly vytvořeny na základě prvotní analýzy záznamových archů¹, které lze zjistit v části „charakteristika situace“. V následné analýze byly v jednotlivých záznamových arších vyhledávány výše uvedené kategorie a čítány. Počty jednotlivých důvodů zadlužení byly srovnány. Data byla zaznamenávána z jednotlivých záznamových archů do výzkumného formuláře².

Hypotéza byla potvrzena či vyvrácena na základě vyhodnocení počtu seniorů, kteří ve sledovaném období uvedli, že důvodem jejich zadlužení byla půjčka pro rodinu.

H 1: Půjčka na spotřební zboží do domácnosti seniora je nejčastějším důvodem zadlužení u seniorů ve věkové kategorii 70-74 let, tj. ve srovnání s jinými věkovými kategoriemi.

Jednotlivé důvody zadlužení seniorů byly vyhledány v záznamových arších a byly přiřazeny ve výzkumném formuláři k věku uživatelů. Následně byl srovnán počet důvodů dle stanovených věkových skupin 60-64, 65-69, 70-74 a 75 a více let. Věk seniorů byl zjištěn z části „věk“ v záznamovém archu. Jelikož občanská poradna umožňuje uživatelům vystupovat anonymně, není věk, který uživatelé sdělí, nijak ověřován.

¹Příloha č. 1

²Příloha č. 2

Hypotéza byla potvrzena či vyvrácena na základě srovnání počtu seniorů, kteří ve sledovaném období uvedli, že důvodem jejich zadlužení byla půjčka na spotřební zboží do domácnosti seniora a spadali do věkové kategorie 70-74 let.

H 2: Ručení jiné osobě než rodinnému příslušníku je nejčastějším důvodem zadlužení osamělých seniorů (kategorie trvale osamocen), tzn. ve srovnání s jinými kategoriemi seniorů dle rodinného stavu.

Na základě prvotní analýzy záznamových archů byly vytvořeny tyto kategorie soužití seniorů, kteří ve sledovaném období navštívili občanskou poradnu a řešili svou dluhovou situaci: vdova/vdovec, rozvedený/rozvedená, senior žijící trvale osamocen, senior žijící v manželském/partnerském svazku. Tyto kategorie lze v záznamovém archu zjistit v části „charakteristika situace“. V následné analýze byly v jednotlivých záznamových arších vyhledávány výše uvedené kategorie a čítány. Počty jednotlivých kategorií soužití seniorů byly srovnány. Data byla zaznamenána z jednotlivých záznamových archů do výzkumného formuláře.

Hypotéza byla potvrzena či vyvrácena na základě srovnání počtu seniorů, kteří ve sledovaném období uvedli, že žijí trvale osamoceni a důvodem jejich zadlužení bylo ručení jiné osobě, nikoli rodině.

H3: Ručení rodinnému příslušníku je nejčastějším důvodem zadlužení seniorek, tzn. ve srovnání se seniory.

Jednotlivé důvody zadlužení seniorů byly vyhledány v záznamových arších a byly přiřazeny ve výzkumném formuláři k pohlaví seniorů. Následně byl srovnán počet důvodů zadlužení dle pohlaví seniorů. Pohlaví seniorů jsem zjistila ze záznamového archu z části „charakteristika tazatele“.

Hypotéza byla potvrzena či vyvrácena na základě srovnání počtu žen a mužů seniorů, kteří ve sledovaném období uvedli, že důvodem jejich zadlužení bylo ručení pro rodinného příslušníka.

HH II: Nejčastějším důsledkem zadlužení seniorů je exekuční řízení.

Za důsledek zadlužení seniorů považují: poradenství v oblasti práv a povinností dlužníků, nalézací řízení, exekuční řízení a insolvenční řízení. Tyto kategorie dluhových dotazů jsou v rámci Asociace občanských poraden, do níž Občanská poradna Havířov patří, konkrétně kategorizovány, každý dluhový dotaz má stanovený kód: 11.2., 15.1.2., 15.1.7. a 15.1.8.

Dluhové dotazy:

Kód: 11.2. – práva a povinnosti dlužníků (dotazy seniorů v této oblasti se týkají závazků, které již byly po splatnosti nebo senior věděl, že již brzo nebude mít prostředky na úhradu splátky).

Kód: 15.1.2. – nalézací řízení (je soudní, správní či rozhodčí řízení, jedná se o stav, kdy věřitel již začal svůj závazek uplatňovat prostřednictvím soudu, správního orgánu či rozhodce).

Kód: 15.1.7. – exekuční řízení (závazky seniorů již byly v exekučním řízení, věřitel svůj závazek již začal vymáhat prostřednictvím správní exekuce, soudního výkonu rozhodnutí či exekučního řízení prostřednictvím soudního exekutora).

Kód: 15.1.8.- insolvenční řízení (v této oblasti se soustřeďují dotazy, kdy senioři zvažovali podat insolvenční návrh spolu s návrhem na povolení oddlužení).

Na základě analýzy záznamových archů byly jednotlivé kategorie důsledků zadlužení seniorů čítány a zaznamenány do výzkumného formuláře. Kód dotazu jež

představuje důsledek zadlužení seniora zjistím z části „dotazy“ v záznamovém archu.

Hypotéza byla potvrzena či vyvrácena na základě vyhodnocení počtu seniorů, kteří ve sledovaném období uvedli, že důsledkem jejich zadlužení je vyústění v exekuční řízení ve srovnání s počty seniorů, kteří uvedli jiné důsledky svého zadlužení.

H5: Nalézací řízení je nejčastějším důsledkem zadlužení seniorů ve věkové kategorii 60-64 let , tzn. ve srovnání s jinými věkovými kategoriemi.

Jednotlivé důsledky zadlužení seniorů byly vyhledány v záznamových arších a byly přiřazeny ve výzkumném formuláři k věku uživatelů. Následně byl srovnán počet důvodů dle stanovených věkových skupin 60-64, 65-69,70-74 a 75 a více let.

Hypotéza byla potvrzena či vyvrácena na základě srovnání počtu seniorů, kteří ve sledovaném období uvedli, že důsledkem jejich zadlužení bylo nalézací řízení a uvedli věk 60-64 let. Počty seniorů v této kategorii byly srovnány s počty seniorů v jiných věkových kategoriích.

H6: Nejčastějším důsledkem zadlužení u seniorů žijících v manželství nebo trvalém partnerském svazku proti jiným formám partnerského soužití je exekuce.

Na základě prvotní analýzy záznamových archů byly vytvořeny tyto kategorie soužití seniorů, kteří ve sledovaném období navštívili občanskou poradnu a řešili svou dluhovou situaci: vdova/vdovec, rozvedený/rozvedená, senior žijící trvale osamocen, senior žijící v manželském/partnerském svazku. Tyto kategorie lze v záznamovém archu zjistit v části „charakteristika situace“. V následné analýze byly v jednotlivých záznamových arších vyhledávány výše uvedené kategorie a čítány. Počty jednotlivých forem partnerského soužití seniorů byly srovnány. Data byla zaznamenána z jednotlivých záznamových archů do výzkumného formuláře.

Hypotéza byla potvrzena či vyvrácena na základě srovnání počtu seniorů, kteří ve sledovaném období uvedli, že žijí v manželství nebo trvalém partnerském svazku s ostatními formami žití a důsledkem jejich zadlužení bylo exekuční řízení.

H7: Ve srovnání se seniorkami je nejčastějším důsledkem zadlužení u seniorů insolvenční řízení.

Jednotlivé důsledky zadlužení seniorů byly vyhledány v záznamových arších a byly přiřazeny ve výzkumném formuláři k pohlaví seniorů. Následně byl srovnán počet důsledků zadlužení dle pohlaví seniorů. Pohlaví seniorů zjistím ze záznamového archu z části „charakteristika tazatele“.

Hypotéza byla potvrzena či vyvrácena na základě srovnání počtu mužů a žen, kteří ve sledovaném období uvedli, že důsledkem jejich zadlužení bylo insolvenční řízení.

HH III: Seniori nejčastěji řeší zadlužení tak, že kontaktují Okresní soud Karviná - pobočka Havířov.

Za způsoby vyrovnání se se zadlužením seniorů považují podle prvotní analýzy záznamových archů toto: kontaktování Okresního soudu Karviná – pobočka Havířov vysvětlují tím, že senior nejprve navštívil Okresní soud Karviná – pobočka Havířov a z informací Okresního soudu Karviná – pobočka Havířov byl odkázán do Občanské poradny Havířov k řešení, dalším způsobem řešení je, že senior navštívil občanskou poradnu na základě rady/doporučení známého/rodiny, senior se o občanské poradně dověděl z informačních materiálů, senior již měl osobní zkušenost s občanskou poradnou. Tyto kategorie lze zjistit v části „charakteristika situace“. V následné analýze byly v jednotlivých záznamových arších vyhledávány výše uvedené kategorie a čítány. Počty jednotlivých způsobů vyrovnání se se závazky byly srovnány. Data byla zaznamenána z jednotlivých záznamových archů do výzkumného formuláře.

Hypotéza byla potvrzena či vyvrácena na základě vyhodnocení počtu seniorů, kteří ve sledovaném období uvedli, že způsobem jakým se vyrovnali se svým zadlužením bylo kontaktování Okresního soudu Karviná – pobočka Havířov, ve srovnání s jinými způsoby vyrovnání se se zadlužením.

H9: Nejčastější způsob vyrovnání se se zadlužením u seniorů ve věkové kategorii 60-64 let ve srovnání s jinými věkovými kategoriemi a způsoby vyrovnání se se zadlužením je návštěva občanské poradny na základě informačních materiálů.

Jednotlivé způsoby zadlužení seniorů byly vyhledány v záznamových arších a byly přiřazeny ve výzkumném formuláři k věku uživatelů. Následně byl srovnán počet důvodů zadlužení seniorů dle stanovených věkových skupin 60-64, 65-69, 70-74 a 75 a více let.

Hypotéza byla potvrzena či vyvrácena na základě srovnání počtu seniorů v jednotlivých věkových kategoriích, kteří ve sledovaném období uvedli, že způsobem, kterým se vyrovnali se svým zadlužením byla návštěva občanské poradny na základě informačních materiálů a uvedli věk 60-64 let.

H10: Nejčastější způsob vyrovnání se se zadlužením u ovdovělých ve srovnání s jinými kategoriemi rodinného stavu je návštěva občanské poradny na základě doporučení známého či rodiny.

Na základě prvotní analýzy záznamových archů byly vytvořeny tyto kategorie rodinného stavu seniorů, kteří ve sledovaném období navštívili občanskou poradnu a řešili svou dluhovou situaci: vdova/vdovec, rozvedený/rozvedená, senior žijící trvale osamocen, senior žijící v manželském/partnerském svazku. Tyto kategorie lze v záznamovém archu zjistit v části „charakteristika situace“. V následné analýze byly v jednotlivých záznamových arších vyhledávány výše uvedené kategorie

a čítány. Počty jednotlivých kategorií rodinného stavu seniorů byly srovnány. Data byla zaznamenána z jednotlivých záznamových archů do výzkumného formuláře.

Hypotéza byla potvrzena či vyvrácena na základě srovnání počtu seniorů vdov a vdovců s jinými kategoriemi rodinného stavu, kteří uvedli, že způsobem jak se se svými závazky vyrovnali bylo navštívení občanské poradny na základě doporučení známého či rodiny.

H11: Nejčastější způsob vyrovnání se se zadlužením u seniorů ve srovnání se seniorkami je návštěva občanské poradny na základě odkázání od Okresního soudu Karviná – pobočka Havířov.

Jednotlivé způsoby s nimiž se senioři vyrovnávali se svým zadlužením byly vyhledány v záznamových archích a byly přiřazeny ve výzkumném formuláři k pohlaví seniorů. Následně byl srovnán počet způsobů vyrovnání se se svým zadlužením dle pohlaví seniorů. Pohlaví seniorů zjistím ze záznamového archu z části „charakteristika tazatele“.

Hypotéza bude potvrzena či vyvrácena na základě srovnání počtu žen a mužů seniorů, kteří ve sledovaném období uvedli, že způsobem s nímž se vyrovnali se svým zadlužením byla návštěva občanské poradny na základě odkázání od Okresního soudu Karviná – pobočka Havířov.